

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veřejná správa

Katedra právní teorie



Diplomová práce

## **Účel trestání**

Bc. Lucie Kolmanová

2019/2020

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Účel trestání zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.“*

.....

*Bc. Lucie Kolmanová*

*Na tomto místě chci poděkovat JUDr. Tomáši Sobkovi, Ph.D. za cenné a užitečné rady a také čas, který mi věnoval při zpracování této práce. Taktéž chci poděkovat mé rodině za podporu a trpělivost po celou dobu mého vysokoškolského studia.*

## **Abstrakt**

Diplomová práce pojednává o účelu trestání, vymezuje pojem trestu a jeho funkce, zejména jeho chápání v trestním právu. Hlavní část práce se rozděluje na dvě základní teoretická odvětví ospravedlňující trestání a těmi jsou – konsekvencialismus a retributivismus. Část práce je věnována efektivitě trestání, kde se zejména prolíná myšlenka efektivity z hlediska ekonomie s myšlenkou efektivity z právního pohledu. Nakonec je na základě získaných poznatků ze studia teorií ospravedlňujících trestání poukázáno na judikáty Ústavního soudu České republiky, konkrétně na prvky ryze retribuční, ryze utilitární a popřípadě na jejich kombinaci.

## **Klíčová slova**

Efektivita trestání, funkce trestu, konsekvencialismus, ospravedlnění trestu, retributivismus, trest, utilitarismus

## **Abstract**

This diploma thesis is aimed at purpose of punishment, explained concept of punishment and connected functions, especially understanding to punishment in the criminal law. The main part of diploma thesis is divided on the two main theoretical segments – the consequentialism and the retribuism. A part of diploma thesis is aimed at efficiency of punishment, where is mainly combined idea of efficiency from economy point of view and efficiency from a law point of view. Finally is based on the knowledge gained from the studying of theories justifying punishment pointed to judgments of the Constitutional Court of the Czech Republic, especially elements wholly retributive, wholly utilitarian and optionally on their combination.

## **Key words**

Effectiveness of punishment, functions of punishment, consequentialism, justification of punishment, retribuism, punishment, utilitarianism



## Obsah

Úvod.....	7
1 Vymezení pojmu trest .....	10
2 Funkce trestání .....	12
2.1 Funkce izolující .....	12
2.2 Funkce odstrašující .....	14
2.3 Funkce rehabilitační .....	16
2.4 Funkce restituční a restorativní justice .....	18
2.5 Funkce retributivní .....	20
3 Ospravedlnění trestání .....	23
4 Konsekvencialismus .....	25
4.1 Utilitarismus .....	26
4.1.1 Utilitarismus činu .....	29
4.1.2 Utilitarismus pravidel.....	32
5 Retributivismus .....	34
5.1 Teorie zásluhy .....	36
5.2 Teorie propadnutí práv .....	39
5.3 Teorie férovosti .....	40
6 Smišené teorie .....	43
7 Efektivita trestání .....	46
8 Analýza vybraných judikátů Ústavního soudu ČR vzhledem k teoriím ospravedlňujícím trest .....	52
8.1 III. ÚS 1735/10 K posuzování zákonných podmínek pro podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody .....	52
8.2 I. ÚS 3439/13 Započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu .....	55
8.3 II. ÚS 2027/17 Zohlednění zájmu nezletilého dítěte při ukládání trestu .....	58

8.4 II. ÚS 4022/18 Kumulace výkonu trestů odnětí svobody a rozhodování podle § 86 odst. 1 TrZ .....	62
Závěr .....	66
Zdroje .....	68
Monografie .....	68
Elektronické zdroje .....	69
Internetové zdroje.....	70
Judikatura Ústavního soudu ČR.....	70
Právní předpisy .....	71

## Úvod

Druhy trestů, jejich sazby, charakter, účel i sledovaný cíl trestu se současně se společností lidí stále vyvíjí. Když si představíme etapy historického vývoje, v každé se za stejný trestný čin ukládal odlišný trest. Například za drobnou krádež bychom v historii mohli přijít o ruku, v dnešním právním státě by takový radikální a nenávratný trest nepřicházel v úvahu.

Mezi jedinci ve společnosti, která je jimi tvořena, vznikají početné vzájemné vztahy, ať už v pozitivním slova smyslu nebo v negativním. Nedílnou součástí společenství jsou pak konflikty mezi jednotlivci či skupinami, které nelze řešit jinak než nějakou vyšší nadřazenou mocí za pomoci ukládání trestů, jelikož jedině tak můžeme docílit alespoň částečného odrazení od zločinnosti.

V úzké souvislosti s ukládáním trestů je jejich morální ospravedlnění. Touto problematikou se zabývala již od minulého století až do současnosti řada nejen právníků, ale i filozofů, teoretiků či sociologů a postupem času je na tuto oblast kladen čím dál větší důraz, což jde ruku v ruce s neustálým vývojem moderního státu, zejména pak tedy se vznikem Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod. Uložení trestu je zpravidla razantním zásahem do těchto ústavně zaručených práv a svobod, proto je velice důležité, aby takový zásah byl patřičně ospravedlněn.

Vzhledem k výše zmíněným skutečnostem je téma účelu trestání, kterým se budu v této diplomové práci zabývat, stále aktuální problematikou nejen trestního práva ale i právních teorií, sociologie, filozofie, etiky, částečně i ekonomie a dalších věd. Dovolím si říci, že účel trestání je opakovaně řešenou otázkou všech civilizovaných společností. Pohled lidí na způsob ospravedlnění trestu se stále různí.

Cílem této diplomové práce je zaměřit se na účel trestání z hlediska základních teorií ospravedlňujících trestání, kterými jsou retributivismus a konsekvenencialismus a jejich pečlivé rozebrání z pohledu známých filozofů a teoretiků, nejen tuzemských ale i světově uznávaných. Jedná se o dva základní myšlenkové směry ospravedlňující

trestání. Hlavním cílem této práce je pak následné využití získaných poznatků k rozebrání aktuálních judikátů Ústavního soudu České republiky, týkajících se účelu trestu a poukázat na prvky ryze retribuční, ryze utilitární a jejich vzájemné kombinace. Tímto bych chtěla poukázat na to, že úvahy vycházející z teorií ospravedlňujících trestání se fakticky odráží v rozhodovací praxi soudů. Při analýze judikátů bude využito metody komparace teoretických směrů.

Ke zpracování tohoto tématu mě přivedla zkušenost z vězeňského prostředí, kam jsem docházela v souvislosti s výkonem mého zaměstnání. V období postmoderního státu považuji za velice důležité morální ospravedlnění nejen trestu odnětí svobody, ale i ostatních trestů omezujících odsouzené, jen tak je možné tresty správně nastavit, aby byly účelné, efektivní, etické a tak dále. Zároveň je nezbytností chránit společnost od těchto nebezpečných vlivů.

V souvislosti s účelem trestání se nabízí otázky, zda lze vlastně každý trest ospravedlnit zcela, nebo pouze částečně a do jaké míry? Zda lze ospravedlnit ukládané tresty kombinací konsekvencialistických a retribučních teorií, jaké jsou výhody a nevýhody těchto směrů. Důležitou oblastí je také zvážení efektivity trestání, která s účelem trestu neomylně souvisí.

Diplomová práce bude zpracována na základě analýzy odborné literatury, nejen českých autorů ale zejména autorů zahraničních, jelikož zahraniční zdroje umožňují rozšíření obzoru nad danou problematikou.

Diplomová práce obsahuje celkem osm kapitol. Nejdříve vymezím v prvních dvou kapitolách pojem trest a jeho funkce, tak aby byl zřetelně odlišen od obdobných institutů, které mají shodné charakterové rysy, nicméně nejsou trestem ve smyslu trestního práva. Pochopení odlišení trestu ve smyslu trestního práva je nezbytné pro následující části práce. Třetí navazující kapitolou budu směřovat již do stěžejní části práce, zde se čtenář seznámí obecně s důležitostí morálního ospravedlnění trestání. Následně v kapitole pod názvem konsekvencialismus bude tento myšlenkový směr charakterizován, zejména se pak budu zabývat utilitarismem, který

je považován za nejzákladnější podobu tohoto teoretického směru. Další kapitola se bude zabírat podrobně retributivismem a jeho různými podobami. Následující šestá kapitola bude pojednávat o smíšených formách teoriích ospravedlňujících trestání. Předposlední kapitola této práce je věnována zamyšlení se nad efektivitou trestání, zejména z pohledu ekonomie a práva, respektive z kombinace těchto dvou odvětví. V poslední kapitole budou poznatky získané z analýzy teorií ospravedlňujících trestání a názorů uznávaných teoretiků, využity k poukázání na rysy ryze retribuční, ryze utilitaristické, případně jejich kombinace, v aktuální judikatuře Ústavního soudu ČR. Ve čtyřech podkapitolách bude vždy stručně představeno jedno rozhodnutí a následně budou v něm obsažené kroky rozhodovací praxe analyzovány vzhledem k teoriím ospravedlňujícím trestání.

S účelem trestání úzce souvisí i problematika trestní recidivy, jistě jsou i zajímavou oblastí úvahy ospravedlnění trestu smrti, z pohledu teorií ospravedlňujících trestání, či ospravedlnění alternativních trestů, řešení těchto otázek by však již překračovalo rámec této práce.

## 1 Vymezení pojmu trest

Pro účel této práce je nezbytné odlišit pojem trest od obdobných institutů, které se vyznačují některými totožnými rysy. Člověk je schopen rozpoznat trest i bez nutnosti specifictější definice tohoto pojmu. Aby osoba poznala, že prochází trestem, nepotřebuje k tomu bližší vysvětlení. Pro správné uchopení účelu a smyslu trestu však je jeho definice nezbytná, protože ne vše, co je vnímáno člověkem jako trest, trestem ve správném slova smyslu je. Může se jednat o něco od trestu odlišného, avšak v člověku to vyvolá pocit, že je podroben trestu.<sup>1</sup> Obecně je tento zmíněný termín vnímán společností v negativním smyslu, jako něco bolestivého, nepříjemného, omezujícího, zkrátka způsobujícího určitou újmu.

Uvážíme-li bolestivý chirurgický či zubařský zákrok, takto způsobená bolest je ale lidmi všeobecně přijímána. K provedení těchto lékařských úkonů je však nutný souhlas dospělého a k právním úkonům způsobilého člověka. U dětí a osob omezených ve svéprávnosti tento souhlas vyslovuje zákonný zástupce, mimo případy kdy se osoby nachází v bezprostředním ohrožení života, na tomto místě je lékař oprávněn rozhodnout o provedení zdravotnického úkonu i bez souhlasu rodičů či opatrovníka.<sup>2</sup>

Uvedené případy mohou být lidmi z jejich subjektivního pocitu vnímány, že se jim dějí za trest. Tohle pojetí trestu však nenaplňuje znaky trestu ve smyslu, v jakém je používán v trestním právu.

Velice významnou zásadou pro demokratickou společnost je, že člověk nemůže být nucen něco dělat nebo strpět, protože je to pro něj podle názoru ostatních nejlepší. Každá odpovědná osoba má právo sama si zvolit, co je pro ni dobré a co naopak špatné. Omezení lze tedy osobě uložit i proti její vůli, pouze je-li to nezbytné pro zájem společnosti. Zájem, kvůli kterému bylo osobě uloženo opatření, musí převyšovat újmu jedince, která mu uložením trestu byla způsobena.

---

<sup>1</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 4.

<sup>2</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 9.

Jan Lata (2007) uvádí ve své publikaci, jako příklad výběr daní, brannou povinnost nebo vyvlastnění. Jedinec se podrobí pravidelnému snižování svého majetku ve formě daní, jelikož zájem na provozu státu, jeho bezpečnosti a rozvoji převyšuje svým významem zájem jedince, na tom aby mu část majetku nebyla odpírána.

Dalšími případy omezení jedince je uzavření v karanténě, kdy je nezbytné ochránit společnost před nákazou, opět je zde převyšující zájem společnosti nad zájmem jedince, nebo záchytná stanice, do níž lze umístit osobu, aby nezpůsobila škody pod vlivem návykové látky.

Z tohoto vyplývá otázka, zda trest patří mezi uvedené instituce, nebo se jedná o zvláštní instituci. Trest je specifický tím, že je uložen jedinci poté, co spáchal něco špatného, zatímco lidé neplatí daně, protože spáchali něco špatného jako lidé platící pokutu, nejsou umisťováni do lékařských zařízení, protože jednali protiprávně tak jako lidé, kteří jsou umístěni ve vězeňských celách. Nelze tedy říci, že trest je jen institut ukládaný ve veřejném zájmu, pouze za účelem sociálního přínosu, ale je nutno dbát, aby byl zasloužen.<sup>3</sup>

Pojem trest v pravém slova smyslu je tedy státem ukládaný prostředek, určený k vynucení práva, který je následkem spáchání trestného činu. Nejedná se ale o následek jednání, jako obligatorního znaku objektivní stránky trestného činu, na to musíme brát zřetel. Trest může být uložen výlučně za kumulativního splnění podmínek. (*Nulla poena sine crimine*) nelze uložit trest bez spáchání trestného činu, (*nulla poena sine lege*) trest může být uložen pouze na základě zákona a to subjektem, který je k tomu zákonem určen, jímž je tedy, podle čl. 90 Ústavy ČR a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, trestní soud. O trestu hovoříme, jako o projevu realizace trestního práva.<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 9 – 10.

<sup>4</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír, a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. C. H. Beck: 2012. s. 552 – 553.

## 2 Funkce trestání

V předcházející kapitole byl vymezen pojem trest, zejména pak jeho odlišení od obdobných institutů, které mohou trest pouze připomínat. Tato kapitola navazuje na předcházející bližší charakteristikou trestu a to vymezením funkce trestu a tím ještě více rozšíří jeho odlišení od zmíněných obdobných institutů, které nejsou z pohledu trestního práva považovány za trest v pravém slova smyslu. Vzhledem k tomu, že ukládáním trestu je určitým způsobem zasahováno do ústavně chráněných základních lidských práv a svobod, je na místě, aby tyto zásahy byly učiněny za určitým účelem a naplňovaly určité funkce.

### 2.1 Funkce izolující

K vyloučení pachatele ze společnosti se přistupuje, pokud jeho odstrašování nenaplňuje svůj účel, respektive není dostačující. Jedná se o pachatele těch nejzávažnějších trestných činů, a jiným, zpravidla méně omezujícím, způsobem jim není možné v páchání trestných činů zabránit.<sup>5</sup> Za předpokladu, že pachatel trestného činu nezůstane u spáchání jediného trestného činu, ale jedná tak opakovaně, je v zájmu společnosti jej z ní vyloučit. Jeho izolováním je mu zamezeno pokračovat v trestné činnosti.

Absolutního vyloučení trestaného ze společnosti lze docílit jedině jeho popravou, doživotní internací nebo deportací. V důsledku nezvratnosti a nelidskosti jsou v současné době tresty smrti nepřijatelné. Jejich nepřijatelnost také vychází z historie soudních omylů. Trest smrti nenaplňuje základní funkce trestního práva a to nápravnou ani preventivní. Šlo o koncepci, která byla založena na myšlence, že poprava je levnějším prostředkem ochrany společnosti od recidivistů než jejich dlouhodobé živení a hlídání. Tato myšlenka však nebyla zcela správná, jelikož

---

<sup>5</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 29.



dlouhodobé vyšetřování, odvolací řízení, expertizní posudky, též nejsou levnou záležitostí.<sup>6</sup>

Izolující funkce trestu je tedy zpravidla realizována prostřednictvím trestu odnětí svobody. Věznice ve většině případů neplní výchovný účel trestu, využívají se tedy alespoň k znemožnění páchaní trestných činů osobám, které jsou do tohoto zařízení umístěny, pomineme-li trestné činy páchané uvnitř věznice. Po dobu izolování pachatelů je zajištěna společnosti také ochrana před případnou recidivou. Obdobnou funkci má také trest zákazu činnosti, který se váže na zamezení výkonu, většinou odborné činnosti, v rámci níž jednali protiprávně, například lékaři, učitelé, účetní a podobné profese, u kterých je to možné. Typičtějším příkladem je potom zákaz řízení motorových vozidel, v tomto případě se přistupuje k odebrání řidičského průkazu. Podobného charakteru je i trest propadnutí věci, která byla použita k páchaní trestné činnosti nebo zákaz pobytu či přiblížení na určitou vzdálenost. Tyto zmíněné tresty však plní izolační funkci pouze částečně, protože pachatelé ji mohou neoprávněně porušit, úplná izolační funkce je ponechána v současné době pouze výkonu trestu odnětí svobody, neboť útěk z věznice je přece jenom pro trestance složitější.<sup>7</sup>

Předpokládáme – li umístění odsouzeného do věznice nebo jiného nápravného zařízení, je sice izolován od „venkovní“ společnosti lidí, ale dostává se mezi ostatní spoluvězně, kteří také vytváří určitou společnost, a od těchto pachatel izolován není, tito se tedy mohou stát obětí jeho trestného činu, když pomineme dozor vězeňské stráže a podobně. O úplnou izolaci pachatele se tedy jedná pouze z pohledu společnosti občanů, kteří jsou na svobodě nikoli vzhledem ke společnosti ostatních vězňů.

Izolující funkce trestu, která je zajištěna umístěním pachatele do vězeňského zařízení, je jednou z nejstarších funkcí. Myšlenka vězeňství však neznamenala

---

<sup>6</sup> MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 5 – 6.

<sup>7</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 29.

pouze držení odsouzených v celách, ale nastolení určitého řádu, disciplíny, pracovního zařazení odsouzených či jejich vzdělávání. M. Foucault o jednom z vězeňských zařízení: „*Je tu klášter, vězení, škola, armáda.*“<sup>8</sup> Na tomto systému fungují věznice i v současné době, avšak konkrétní metody se současně se společností vyvíjí. Nicméně je patrné, že s izolující funkcí úzce souvisí a často jsou naplňovány další funkce trestu.

## 2.2 Funkce odstrašující

Odrazení pachatele od trestné činnosti spočívá v jeho strachu z následku spáchání trestného činu a tím je uložení trestu. Odstrašující funkce patří mezi všeobecné účely trestu.<sup>9</sup> Tato funkce tedy slouží jako prevence páchaní trestných činů. Uložení trestu pachateli za konkrétní protiprávní jednání má mimo jiné odrazovat další osoby od páchaní trestné činnosti. Účinnost této funkce je založena na víře, domněnkách a pocitech, týkajících se odstrašení potencionálního pachatele.<sup>10</sup>

Prevence proti páchaní trestné činnosti má dvě podoby, v první řadě potrestání pachatele odradí potencionální pachatele, zde hovoříme o generální prevenci. Druhou podobou je individuální prevence, která je zaměřena přímo na osobu, která spáchala trestný čin a byla potrestána a od dalšího páchaní upustí z obavy, že by ji znovu potkal nepříjemný trest, který trestní právo ukládá za nežádoucí právní jednání za účelem snahy o jeho redukci či alespoň o omezení jeho šíření.

Aby byla prevence před pácháním trestné činnosti účinná, je nezbytné zjišťovat, z jakých důvodů lidé upouští od zločinů. Tyto důvody mohou být různé, nejzákladnější lze segmentovat do tří skupin. Nejzásadnějším faktorem ovlivňujícím, zda člověk bude dodržovat právní řád, jsou zavedené zvyklosti respektive vzorce chování, které jsou v nás obecně historicky vytvářeny a nejintenzivněji osvojovány jedinci v období dospívání. Pro většinu obyvatel je

---

<sup>8</sup> FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. s. 405 – 406.

<sup>9</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 20.

<sup>10</sup> MEZNÍK, J.; KALVODOVÁ, V.; KUČTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 6 - 7.

i bez hrozby trestních sankcí přirozené nekrást, neznásilňovat, neloupit a tak podobně. Mají v sobě zažité, že se to zkrátka nesmí. Trestní právo u těchto osob působí jako připomínání společenské nepřipustnosti výše uvedeného chování. Tyto zvyklosti však nemusí působit u člověka vždy za každých okolností, výjimkou může být situace, kdy je jedinec vystaven vyhocené situaci či je pod vlivem návykové látky, v těchto případech je obzvláště náročné řídit se osvojenými morálními zásadami. Lidé se nezdržují protiprávního jednání pouze z důvodů morálních, ale také v rámci určitých automatizovaných reakcí, jako je například, ač se nejedná přímo o oblast zločinu, zastavení na červenou. Dotyčná osoba zkrátka zastaví bez předchozího zvažování následků nezastavení, jelikož od útlého věku máme zažito, že na červenou musíme zastavit. Posledním případem ovlivňujícím trestnou činnost je zvážení přínosu spáchání zločinu a porovnání s trestem, který za něj hrozí, respektive s rizikem, že trestný čin bude odhalen a potrestán. Jedná se o racionální jednání potencionálního pachatele.<sup>11</sup> Zjednodušeně řečeno, pachatel porovná náklady, což jsou z jeho pohledu rizika, a výnosy, které by z trestné činnosti měl. Shledá-li ve svém protiprávním jednání převažující výnos, respektive zisk, pravděpodobně své jednání uskuteční.

U trestu je podstatná jeho neodvratitelnost, nikoliv tvrdost. Řada důkazů, nasvědčuje tomu, že kriminalitu nesníží nejpřísnější věznice u trestu odnětí svobody, zároveň je nepřijatelné, aby ve věznicích nadměrně trpěli odsouzení jenom pro to, aby to odradilo osoby předurčené k páčání trestných činů.<sup>12</sup>

U určité skupiny osob, například trpících mentální poruchou, užívajících návykové látky, či se nacházejících v tíživé životní situaci, nedochází k jejich odstrašení. Tyto osoby se nachází v takovém rozpoložení, ve kterém nejsou schopny vyhodnotit svoje jednání a následně domyslet jeho následky. Rozpoznávací schopnosti u těchto jedinců jsou značně sníženy a nelze tedy

---

<sup>11</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 21.

<sup>12</sup> MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 6 – 7.

očekávat, že u nich dojde k automatické reakci, k aktivaci vzorce chování nebo k racionálnímu zvážení a vyhodnocení následků spáchání trestného činu.<sup>13</sup>

### **2.3 Funkce rehabilitační**

Trest je v dnešní moderní době spolehlivě ospravedlněn, pokud přivede jedince k přehodnocení jeho dosavadního chování z asociálního nepřijatelného na chování žádoucí a společností vyžadované.

Předpokládá se, že trestné činy páchají ve většině případů osoby sociálně narušené, osoby, které neuznávají základní obecně sdílené společenské hodnoty. Samozřejmě se vyskytují i případy páchání trestné činnosti občany, kteří vedou běžně řádný život, ty ale patří spíše k výjimečným.<sup>14</sup> Trest tedy zajistí znovu začlenění jedince do společnosti a odradí jej od opakovaného páchání trestné činnosti, respektive od recidivy. Pozitivním momentem u osob uvržených do vězení nastává při uvědomění si, že páchání trestné činnosti se nevyplácí a existuje lepší životní cesta. V této chvíli dochází k prvním předpokladům nápravy pachatele a ke zvýšení pravděpodobnosti jeho resocializace po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Smyslem trestu je prostřednictvím působení na odsouzeného docílit jeho pozitivní změny chování, vyvolat v něm smysl pro odpovědnost, určité sociální návyky a vztah k práci. Dále je důležité pomocí trestu rozvíjet sociální způsobilosti a likvidovat škodlivé návyky a také motivovat pachatele k vytváření plánů pro dosahování budoucích cílů.<sup>15</sup>

Nápravná funkce trestu je odrazem toho, že příčina páchání trestné činnosti je nevyzrállost pachatele, jeho špatná výchova v dětství, rodinné problémy, chudoba, nevzdělanost, neschopnost se začlenit do kolektivu a tak podobně. Vlivem těchto aspektů lze říci, že jedinec není za svůj trestný čin zcela odpovědný, svůj podíl na

---

<sup>13</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 21.

<sup>14</sup> Tamtéž s. 26.

<sup>15</sup> MEZNÍK, J.; KALVODOVÁ, V.; KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 7.

jeho jednání nese do jisté míry i společnost. Rehabilitační teorie zastává názor, že zločince je třeba léčit nikoliv tvrdě odsuzovat jeho jednání, jelikož se zpravidla jedná o osoby s nemocí, poruchou chování, či osoby pohybující se na okraji společnosti.

Úspěšnost tohoto pohledu na trestání gradovala v 60. letech 20. století v USA a v zemích severní Evropy. Trestné činnosti bylo zamezováno prostřednictvím speciálních terapeutických programů, k jejichž výkonu bylo nezbytné zřizovat diferencované věznice, otevřené ústavy a následně bylo třeba klást důraz na probační systém.<sup>16</sup>

Tato funkce je obecně společensky vítána pro její eliminaci kriminality pozitivní formou, i přesto je však účinnost využívaných nástrojů zpochybňována, a to z důvodu stále uplatňovaných teorií o rozených zločincích, které nelze za žádných okolností napravit a zajistit jejich zpětné začlenění do společnosti. Dalším bodem kritiky této funkce je časové omezení působení trestu na jedince. Doba, po kterou odsouzený vykonává trest a působí na něj tedy nápravné metody směřující k jeho resocializaci je totiž výrazně kratší než formování jedince od jeho narození po celý život.<sup>17</sup>

Mimo jiné jsou také resocializační programy pro odsouzené finančně náročné, což není pro veřejnost příliš atraktivní, často nesouhlasí s využívání finančních prostředků pro „zábavu“ vězňů. Lépe přijímané je financování přísných trestů, střežených věznic než financování otevřených ústavů a terapeutických programů.

H. L. A. Hart rehabilitační funkci trestu výrazně zpochybňuje a to z důvodu, že tato je aktivována až ve chvíli, kdy již k trestnému činu došlo, působením na osoby, které už zločin spáchaly, ale na potenciální pachatele se nesoustředí. Obecně má trestní právo kriminalitě bránit, aby vůbec nevznikala, nebo co

---

<sup>16</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 27.

<sup>17</sup> MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 7.

v možné nejmenší míře, nejen se soustřeďovat na zamezování recidivě. Když už byl trestný čin spáchán, tam trestní právo ve své podstatě selhalo. Hart tedy upřednostňuje odstrašující funkci trestu, která předchází tomu, aby vůbec k trestné činnosti došlo, a rehabilitační funkci vnímá spíše sekundárně.<sup>18</sup>

#### **2.4 Funkce restituční a restorativní justice**

Jedním z hlavních účelů trestu je ochrana společnosti před kriminalitou, pokud ale přece jen dojde ke spáchání trestného činu, kterým je někomu způsobena újma, trest musí splňovat funkci odčinění takovéto újmy. Osoby, vůči nimž byl spáchán zločin, mají mít právo nejen na kompenzaci škody, ale i na určité zadostiučinění pachatele. Trestní právo by tedy mělo, podle restitučních teorií, brát větší zřetel na zájmy poškozeného, které byly trestným činem narušeny, a tím v rámci trestního řízení, posilovat jeho postavení.

Téměř shodné prvky postrádá v trestním právu restorativní justice, která je ale zasazuje do širšího úhlu. Konflikt podle restorativní justice vzniká mezi dvěma či více stranami, a k jeho vyřešení je třeba aktivní zapojení všech dotčených osob, jednak pachatele, poškozeného a případně dotčeného společenství. Již od vrcholného středověku si stát přivlastnil trestní monopol, jakýkoliv trestný čin tedy znamenal způsobenou újmu státu. Justice tímto byla odosobněna a tresty za spáchané zločiny působily spíše abstraktně a jejich hlavním cílem bylo zhojení dotčeného státu. Až druhotným cílem byla náprava následků způsobených trestným činem a zájmy poškozeného. V té době byl však tento monopol státu významný, jelikož bylo upuštěno od například krevní msty, naopak ale potlačil obecně velice významné prvky, které byly určitým řešením lidských sporů, jako je upřímná lítost a odpuštění.<sup>19</sup>

Restorativní justici lze označit jako koncept určitého zacházení s pachateli trestných činů odlišného od běžné retributivní, respektive trestající justice. Restorativní justice zaujímá odmítavý postoj ke státnímu monopolu k řešení

---

<sup>18</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 27 – 28

<sup>19</sup> Tamtéž, s. 32 – 28.

trestních konfliktů, tento vzorec byl již zaznamenán v historickém pojmání spravedlnosti. Takovéto pojetí trestní justice klade důraz převážně na práva a ochranu oběti trestné činnosti, a pokud je to možné tak preferuje mimosoudní projednávání trestních věcí. V každé zemi je míra uplatnění restorativní justice jiná. Odvíjí se od toho, jaký poměr zauímají teoretická východiska a principy restorativní justice při legislativních procesech, upravujících postoj společnosti ke kriminalitě. Restorativní justice nepůsobí jako samotný systém, ale vystupuje souběžně s klasickou trestní justicí, nebo ji může v různých ohledech doplňovat. Restorativní justice se soustřeďuje na několik základních prvků, zejména vyzdvihuje důležitost odčinění újmy způsobené pachatelem oběti trestného činu, a to nejen materiální, ale i duševní, psychickou či jinou emoční újmu, nad důležitostí potrestání zločince. Primární tedy není skutečnost, že pachatel porušil právní či morální normy, ale škoda způsobená oběti a ohrožení bezpečí celé společnosti. Ke snížení zločinnosti nebo nejlépe k jejímu odstranění má přispět reakce společnosti na ni. Ta by měla směřovat co nejvíce k zahlazení újmy oběti, nikoliv zejména k nápravě viníka, jeho převychování nebo odstrašení. Restorativní justice považuje zpříšňování trestů převážně u mladistvých pachatelů za kontraproduktivní, za účelnější vnímá aktivní nasazení trestance na eliminaci následků způsobených jeho protiprávním jednáním. Státní orgány by měly jednat ve věci až ve chvíli, kdy se pachatel odmítá účastnit nápravy, nebo jím spáchaný zločin je natolik závažný, že uložení trestu je nevyhnutelné. K vyjednávání s pachatelem o podmínkách a rozsahu náhrady za způsobenou újmu nemůže být oběť nucená.<sup>20</sup> U některých trestných činů se restorativní přístup uplatnit nedá, například odčinění újmy při krádeži by pro zloděje znamenalo navrácení věci, což by pro ně nepředstavovalo výrazné riziko a nejspíš by je hrozba takového postihu od riskování neodradila. V případech závažných trestných činů, u kterých se bez

---

<sup>20</sup> KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor Zdeněk Karabec*. 2003. s. 8 – 9.

přísných trestů nelze obejít, mohou prvky restorativní justice působit vedle uloženého trestu nebo mohou do jisté míry ovlivnit jeho podobu.<sup>21</sup>

V České republice je trestní justice postavená na poměrně nepružné hmotně právní a procesní zákonné úpravě. Soudy, státní zástupci ani policie nemají tedy možnost, v rámci jednání v trestní oblasti, k volné úvaze při hledání vhodných postupů. Prvky restorativní justice se zde ale místy rozšiřují, a to například jako možnost uložení alternativních trestů nebo umožnění odklonů od strnulého trestního řízení. Některé metody a postupy typické pro restorativní justici jsou již součástí legislativní úpravy trestního práva. Jedná se zejména o mediační postupy, trestní řád je zakotvuje v § 309 – 314 v rámci institutu narovnání, nebo umožňuje pachateli v § 307 podmíněné zastavení trestního stíhání, když se dohodne s obětí trestného činu na způsobu odškodnění. Další restorativní metodou, která je v ČR uplatňována, je probační a mediační služba, která vykonává dohled zejména nad pachateli, kteří byli podmíněčně odsouzeni k trestu odnětí svobody, nebo kteří byli podmíněčně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody.<sup>22</sup>

## 2.5 Funkce retributivní

Retributivní teorie bývá také označována jako teorie odplaty. Vychází z myšlenky, že za spáchaný trestný čin je třeba jako odplatu uložit trest, není nutná existence dalších okolností, ani nejde o to, aby trest přinášel nějaký další společenský užitek. V případě, že by uložení trestu bylo podmíněno dalšími cíli než jen odplatou, existovalo by riziko ovlivnění výsledného trestu a ten by pak vzhledem k vážnosti spáchaného trestného činu nemusel být dostačující. Jde pouze o potrestání zla zlem. Tyto základní myšlenky jsou založeny převážně na učení I. Kanta a G. Hegela. Kant zastává názor, že trest nikdy není uložen k tomu, aby přinesl dobro, ale vždy je uložen osobě, která jednala protiprávně. Kant vnímá uložení trestu jako zachování nejvyšší morální hodnoty společnosti, kterou je

---

<sup>21</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 33.

<sup>22</sup> KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor Zdeněk Karabec*. 2003. s. 18 – 19.



spravedlnost, a trest je nutné vždy vykonat za jakýchkoliv okolností. Za to, aby zločinec byl trestu podroben, odpovídá společnost, která se jeho potrestáním zbaví podílu viny na spáchaném trestném činu. Tato teorie zřejmě vychází z historie, kdy lidé věřili, že potrestáním způsobeného zla si usmíří božstvo rozhněvané zločinností.

Uložení trestu za jednání v rozporu se zákonem považuje za samozřejmost i J. D. Malbott, který svými názory navazuje na I. Kanta. Trest má být pachateli uložen pouze podle závažnosti spáchaného přestupku jako odplata. Jeho druh, výše nebo přísnost nesmí být ovlivněny dalšími cíli, k jejichž dosažení by mohl trest aspirovat, jako jsou náprava pachatele či odstrašení potencionálních pachatelů. Ty vnímá Malbott pouze jako dodatečný bonus potrestání. Za porušení právního předpisu, který je výsledkem činnosti zákonodárné moci, následuje bez dalšího potrestání, jelikož normy je nezbytné dodržovat. Pokud je zákon nesprávně konstruovaný, nelze jej na tomto základě porušovat či ignorovat, ale jediným správným východiskem je jeho zrušení.<sup>23</sup> Honderich zmiňuje, že není možné z morálního hlediska za všech okolností, aby společnost byla oprávněna trestat osoby, které jednaly v rozporu se zákonem, jenom proto, že tento zákon, který byl společností přijat, označuje čin, který byl spáchán, činem trestným, protože je třeba brát v úvahu, že již v minulosti se objevovaly například zákony s genocidní tematikou a ospravedlňující poměrně brutální trestání.<sup>24</sup> V současné době dvacátého století již není mnoho zastánců čistě teorie odplaty. Aby tato funkce trestu obstála i nadále a stala se znovu předmětem zájmu, byla přeformulována do podoby teorie „spravedlivé odměny“, pachatel tak za spáchaný trestný čin dostane uloženou sankci, protože si ji zaslouží. Odlišné označení teorie pouze

---

<sup>23</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 36 – 37.

<sup>24</sup> HONDERICH, Ted. *Punishment. The Supposed Justification*. Londýn: Penguin Books, 1976. s. 19.

působí emotivně mírněji, jinak však v sobě zahrnuje mstu, odvetu i odplatu zároveň.<sup>25</sup>

Tato funkce trestu bude podrobněji rozebrána v následující kapitole, která se bude zabývat retributivismem, teoretickým směrem ospravedlňujícím trestání.

Podle mého názoru je nejefektivnější a nejspolehlivější funkce odstrašující, ať už v podobě primární prevence či generální. Funkce odstrašující, jak již bylo přímo v podkapitole uvedeno, nastupuje již v útlém věku jedinců, projevuje se výchovným působením a osvojováním si vzorců chování, zásad a sociálních pravidel. Domnívám se, že u jedinců, kteří mají vytvořeny správné morální hodnoty a řídí se jimi, je mnohem méně pravděpodobné, že se budou dopouštět porušování právních norem, jelikož mají v sobě nastaveno, že je to nemorální a jejich chování by tak nebylo zcela v pořádku. Odstrašující funkce v podstatě působí na všechny jedince, ačkoliv si to mnohdy ani neuvědomujeme, čímž se zásadně liší od ostatních funkcí trestu, které začínají působit až po spáchání trestného činu, respektive až následně potom, co odstrašení selže nebo je nedostačující.

---

<sup>25</sup>INCIARDI, James A., Michal HOUBA a Vladimír DRÁBEK. *Trestní spravedlnost: ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 467.

### 3 Ospravedlnění trestání

S pojmem trestu jsme se již na začátku této práce seznámili, za nejdůležitější považují, jeho odlišení od jiných obdobných institutů, které mohou vykazovat některé totožné znaky, ale nejsou přímo trestem ve smyslu trestního práva.

Stěžejním důvodem, proč musí být trest ospravedlněn, je to, že působí trestanému záměrně zlo mající různé podoby, a to odsouzenému následně způsobí nepříznivé následky. Trest působí vůči pachateli bez ohledu na jeho vůli nebo jeho předchozí souhlas.<sup>26</sup>

Uložením trestu stát způsobí cíleně osobě újmu, která může mít řadu forem, například omezení osobní svobody, majetková újma nebo újma na cti. Druh sankce a délka se pak odvíjí od závažnosti trestné činnosti. Z toho vychází otázka, jak morálně ospravedlnit potrestání člověka, který vědomě porušil právo?<sup>27</sup>

Trest, ve smyslu uložení sankce za zjevné porušení zákonných pravidel byl vždy z morálního hlediska otázkou. Problém nespočíval v tom, že by lidé rozporovaly to, zda je trest ospravedlnitelný nebo není. Většina lidí akceptuje institut trestu, jako nástroj pro osvobození společnosti od nežádoucích zločinů. Určitá skupina lidí však trest zcela odmítá. Potíž vzhledem k ospravedlnění trestu je jeho odůvodnění. K této otázce se vyjadřovalo mnoho filozofů, žádný názor však není považován za všeobecně přijímaný.<sup>28</sup>

---

<sup>26</sup> LACEY, N. *State Punishment: Political Principles and Community Values*. London: Routledge, 1994. s. 222.

<sup>27</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 493.

<sup>28</sup> RAWLS, John. *Two Concepts of Rules*. In: *The Philosophical Review*, [online]. vol. 64, No. 1, 1955. pp 4. [cit. 24. 10. 2020].

Teoretici trestního práva uvádějí pro tuto otázku mnoho protikladných teorií obsahujících klady i zápory. Nejzákladnějšími teoriemi jsou teorie retributivismu a konsekvencialismu. Stručně řečeno, retributivistické teorie zastávají názor, že trest je ospravedlněn tehdy, když si ho potrestaný zaslouží, zatímco konsekvencialistické teorie, se přiklání k budoucnosti a ztotožňují se s názorem, že trest je ospravedlněný, pokud je jeho prostřednictvím dosaženo příznivých výsledků pro společnost.<sup>29</sup> Následující část práce se bude zabývat charakteristikou a zhodnocením těchto teoretických přístupů.

---

<sup>29</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 493.

## 4 Konsekvencialismus

Konsekvencialismus, je jeden ze základních teoretických směrů ospravedlňujících trestání, vychází obecně z myšlenky, že jakékoliv jednání bude ospravedlněno, podle jeho následků projevujících se až v budoucnu.<sup>30</sup> Konsekvencialisté začínají stanovením cílů, nikoliv určením morálních pravidel. Jednání následně posuzují podle toho, zda směřovalo k dosažení těchto cílů.<sup>31</sup>

Trestání je tedy podle konsekvencialismu morálně ospravedlněno, jestliže bude mít nějaký přínos do budoucnosti. Tato myšlenka vychází obecně z morálního jednání. Chování je morálně ospravedlněno tehdy, když jeho důsledky jsou příznivější než důsledky, které by nastaly nějakou jinou alternativou daného chování. Trest je potom konkretizace tohoto vzorce. Přípustnost trestu, z důvodu jeho pozitivních přínosů do budoucnosti, lze vnímat z různých pohledů. Pozitivní následky jednání lze z pohledu konsekvencialismu chápat spíše v kladném slova smyslu než v negativním, jedná se například o potěšení, rovnost či spokojenost. Důsledky nastávají za pomoci aktů, dispozic či pravidel.<sup>32</sup> V případě použití konsekvencialistické etiky při ukládání trestu nelze ospravedlnit potrestání protiprávního jednání tím, že v minulosti nebylo v souladu s morálními hodnotami, ale lze ospravedlnit jedině jeho přínosem do budoucnosti.<sup>33</sup>

Nejprve je důležité rozpoznat dobro, kterého bychom měli určitým chováním dosahovat, případně zlo, které bychom měli naopak odvracet. Jednání je následně ospravedlněno, pokud jím dosáhneme těchto cílů. Respektive je třeba dokázat, že dané jednání nepřináší pouze něco pozitivního, ale současně to pozitivní

---

<sup>30</sup> DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 3. [cit. 30. 10. 2020].

<sup>31</sup> SINGER, Peter. *Practical Ethics*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. s. 3.

<sup>32</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 38.

<sup>33</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 502.

převažuje nad negativním. Zjednodušeně si lze tuto situaci představit na nákladech a výnosech, kdy náklady by požadované výnosy neměly převažovat a zároveň bychom se měli soustředit na nejvyšší možný výnos za minimální náklady.<sup>34</sup> Pro téma ospravedlnění trestání uvažujme pod pojmem jednání - trestání. Test je ospravedlněn ve smyslu konsekvencialismu, pokud zajistí co největší přínos pro společnost v budoucnosti za současného způsobení jí minimální újmy.

#### 4.1 Utilitarismus

Oficiální vznik filozofické školy utilitarismu je datován až od konce osmnáctého století. Utilitárními myšlenkami se však již po staletí zabývá mnoho filozofů, počátky sahají až do starověkého Řecka, přes skotské osvícenství<sup>35</sup>, kde významnými mysliteli byli například David Hume a Adam Smith. Z konce osmnáctého století pochází první tři nejvýznamnější utilitaristické publikace, jejichž autory jsou William Paley v roce 1785, následně Jeremy Bentham v roce 1789 a poté William Godwin roku 1793. Víra v lidský rozum, víra v pokrok a naopak potlačování svévole vůči autoritě v právu, vládě či náboženství, to byly hodnoty osvícenství, které všichni tři myslitelé vyznávali.<sup>36</sup>

Teorie utilitární se vyznačují směřováním do budoucnosti v souladu s konsekvencialismem, umožňují tedy ospravedlňovat tresty, které byly osobám uloženy sice v minulosti, ale jejichž následky měly směřovat do budoucna. Zakladatelem této teorie je již výše zmíněný myslitel Jeremy Bentham, který přišel s myšlenkou vězení, která poskytuje zločincům patřičné zadostiučinění.

---

<sup>34</sup> DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 3. [cit. 30. 10. 2020].

<sup>35</sup> V období skotského osvícenství došlo vlivem ekonomického růstu k rozmachu všestranných intelektuálních oblastí, a to bylo přínosem i podporou pro myslitele. Viz. PHILLIPSON, Nicholas. *The Scottish Enlightenment*. In: R. Porter and M. Teich (Eds.), *The Enlightenment in National Context*, [online]. 1981. pp 19 – 40. [cit. 27. 10. 2020].

<sup>36</sup> MULGAN, T. *Understanding Utilitarianism*. [online]. Stockfield: Routledge, 2014. s. 7. [cit. 26. 10. 2020].

Dále uvádí tři způsoby, které zabraňují nebo respektive mohou zabránit páchání trestných činů.

Potrestání v souladu s utilitární teorií musí vycházet ze spáchaného trestného činu, osoba může být potrestána, pouze pokud spáchá čin, který je v rozporu se zákonem, bez spáchání takového činu nelze osobu trestat.

Kdyby docházelo k trestání nevinných lidí, ohrozilo by to důvěru v právo. Špatné by pak výrazně převažovalo nad dobrem, kterého je možné dosáhnout pouze za předpokladu trestání vinných osob.<sup>37</sup>

Trest znemožní pachateli uskutečnění dalšího protiprávního jednání, v tomto případě se jedná o trest, který izoluje pachatele od ostatních lidí zpravidla ve vězeňských zařízeních. Za těchto podmínek jsou chráněni od zločince lidé venku, ale na spolupůběžně tato ochrana nedopadá. Další varianta zabránění páchání trestných činů spočívá v odrazení nejen pachatele od dalšího trestného jednání ale i osob, které se zatím žádného činu nedopustili. A nakonec je smyslem trestu příležitost faktické nápravy pachatele, způsobující změnu jeho osobnosti.<sup>38</sup> Utilitarismus se zabývá následky potrestání, to znamená, že pokládá za nejdůležitější zvolit takovou variantu trestu, aby následky byly co nejvýhodnější. Pro uložení trestu nestačí spáchání zločinu, ale jeho budoucí pozitivní přínos. Tomáš Sobek ve své publikaci hovoří o utilitarismu jako o nejznámější verzi konsekvencialismu, který ospravedlňuje trestání, když jeho efekt do budoucna je lepší než jeho jiné verze. Tento směr tedy posuzuje morální správnost trestání podle přínosu do budoucnosti, nikoliv podle činu, který se stal v minulosti a nyní je předmětem trestu.<sup>39</sup>

---

<sup>37</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 43 – 46.

<sup>38</sup> HONDERICH, Ted. *Punishment. The Supposed Justification*. Londýn: Penguin Books, 1976. s. 75.

<sup>39</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 502 – 503.

Utilitární teorie zahrnuje několik různých pohledů na trestání, typicky se dělí na odstrašující, nápravné, izolační a restituční.

*Odstrašující teorie*, v sobě zahrnuje individuální prevenci spočívající v potrestání pachatele vedoucí k jeho odrazení od páčání další trestné činnosti, druhou složkou je generální prevence spočívající v tom, že potrestání pachatele odrazuje veřejnost pod hrozbou obdobného trestu, jako byl uložen pachateli, od páčání zlého.

*Nápravná teorie* neklade důraz na nápravu pachatele strachem z trestu, ale uchyluje se k morální nápravě pachatele, přizpůsobením výkonu a trvání uloženého trestu.

*Izolační teorie* je vnímána jako nejjistější forma ochrany společnosti lidí, tato teorie znemožňuje pachateli provádění trestné činnosti, jelikož je izolován.

*Restituční teorie* spočívá v eliminaci následků trestné činnosti prostřednictvím nahrazení způsobené škody pachatelem.

Jednotlivé utilitární teorie nepůsobí samostatně, ale současně vedle sebe a ve vzájemném propojení.<sup>40</sup> Za hlavní cíl trestního soudnictví je považována prevence kriminality, tyto teorie lze označit dílčími cíli, které jsou bezesporu přínosné k dosažení hlavního cíle, otázkou však je, zda jsou zcela naplnitelné.<sup>41</sup>

V sedmdesátých letech vznikaly pochybnosti o konsekvencialistickém myšlení, zájem směřovala spíše k retributivnímu myšlení. Důvodem tohoto počínání bylo právě, že společnost začala pociťovat selhávání při dosahování utilitaristického cíle prevence kriminality. Pozitivní víra společnosti v humanitární prvky, prostřednictvím kterých by byl vybudován efektivně fungující systém k odstrašení potenciálních pachatelů, rehabilitaci či zamezení trestu, se změnila v pesimismus

---

<sup>40</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 19.

<sup>41</sup> BRAITHWAITE, John, PETTIT, Philip. *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, 2002. s. 45.



„nic nefunguje“. „Trest nemůže být účinnou metodou prevence kriminality“.<sup>42</sup> Respektive, ospravedlnění trestu pouze tím, že je jeho uložením dosahováno cíle prevence kriminality, bylo vnímáno jako nedostatečné ospravedlnění. Ve skutečnosti není zcela jisté, zda ukládání trestu domnělým pachatelům za jejich domnělé trestné činy je vhodný způsob prevence kriminality. Někteří kritici navrhovali místo trestu upřednostňovat léčbu pachatele, jako efektivnější systém z humanitního hlediska, například Wootton (1963), jiní zdůrazňovali ospravedlnění trestu, jako něco jiného, než jako nástroj k prevenci kriminality.<sup>43</sup>

Pro klasický utilitarismus je zásadní celkový užitek společnosti. Užítky jednotlivých lidí jsou pro utilitaristy rovnocenné, proto alokují zdroje tak, aby zajistily nejlepší a nejefektivnější výsledek pro celou společnost. Na základě toho, zda jsou užítky společnosti posuzovány jednotlivě, podle jednotlivých skutků nebo v rámci celkového užitku vycházejícího z fungujícího trestního systému, rozlišujeme utilitarismus činu a utilitarismus pravidel.<sup>44</sup>

#### 4.1.1 Utilitarismus činu

Utilitarismus činu je forma utilitarismu, která hodnotí lidské činy jednotlivě, podle toho, do jaké míry přispívají nebo respektive mohou do budoucna přispívat k obecnému dobru, které má být ještě podporováno lidským štěstím a blahobytem. Utilitarismus činu odůvodňuje problematiku trestání osob za porušení zákona tím, že přispívá, nebo pravděpodobně v budoucnu bude trestání protiprávních jednání přispívat, k nastolení dobra a štěstí mezi lidmi. Takto je utilitarismus činu vnímán v pozitivním slova smyslu, přináší však i svá negativa. David Boonin demonstruje ve své knize výše uvedenou teorii na příkladu krádeže Larryho v obchodě s alkoholem, který je za tento čin odsouzen k pětiletému trestu odnětí svobody.

---

<sup>42</sup> COHEM, Stanley. *Visions of Social Control*. Cambridge: Polity Press, 1985. viz. DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 7. [cit. 27. 10. 2020].

<sup>43</sup> DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 7. [cit. 30. 10. 2020].

<sup>44</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 505 – 508.

Z jeho odsouzení plyne několik následujících skutečností, v první řadě je Larrymu po dobu vězení zamezeno páčání dalších trestných činů, dále je pravděpodobné, že ho zkušenost z věznice odradí od páčání zločinů v budoucnosti a na závěr jeho odsouzení odradí další osoby od porušování zákona. Lze tedy důvodně předpokládat, že Larryho trest za spáchaný čin sníží do budoucna trestnou činnost a v této souvislosti bude podpořeno obecné štěstí a dobro společnosti jako celku, protože bude ušetřena od páčání zločinů, které jí přináší příkoří.

Z utilitárního hlediska se tedy jeví, že větší přínos pro společnost má potrestání Larryho, nežli jeho nepotrestání. Larryho uvěznění zahrnuje i negativní prvky, jako jsou náklady společnosti spojené s jeho uvězněním, Larryho pobyt spolu s ostatními odsouzenými a dočasné vyčlenění jej z běžné společnosti na něj může mít negativní vliv vzhledem k páčání trestných činů v budoucnosti, další negativum přináší jeho uvěznění například jeho blízkým, kteří jej postrádají a tak dále.

Larryho potrestání je však morálně ospravedlněno tím, že neexistuje žádná jiná alternativa k trestu, která by byla pro společnost užitečnější. V tomto případě lze však uvažovat také situaci vědomého potrestání nevinného, což může mít též vyšší užitek pro společnost než jakákoliv jiná alternativa. Trestání nevinného je pak zásadním negativem utilitarismu činu.<sup>45</sup>

Potrestání pachatele za trestný čin má být, podle utilitaristické koncepce, nejen užitečné pro společnost ale i efektivní. Utilitaristé se přiklání k následujícím mechanismům trestání. Potrestání je určitým nákladem pro společnost, a ten nesmí být větší než společenský užitek, který z trestu vzejde.

Tento fakt odůvodňuje skutečnost, proč jsou trestání za zločin pouze ti, kteří jej způsobili. Kdyby byl trestán kdokoliv, bez ohledu na patřičné zdůvodnění, byla by negativní zátěž pro společnost vyšší než užitek. Lidé by prakticky nemohli

---

<sup>45</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 39 – 41.

ovlivnit, kdy a za co budou potrestáni a strach z příchodu trestu by snižoval kvalitu života společnosti. Užitek z takového potrestání by byl naopak nízký, jelikož osoby skutečně porušující právo by spoléhaly na to, že za ně bude potrestán třeba někdo jiný, nebo že by stejně jednou k jejich potrestání jednou došlo a neměly by tedy potřebu redukovat svoji trestnou činnost.<sup>46</sup>

Na tomto místě je třeba zdůraznit „*patřičné zdůvodnění potrestání*“, jelikož z výše uvedeného existují případy, ve kterých utilitaristická teorie ospravedlňuje potrestání nevinných osob v případě, že existuje převažující užitek pro společnost nad újmou společnosti. Jde například o potrestání celé společenské skupiny, když bezpečně víme, že se v ní vyskytují nebezpeční teroristé, ale nelze je jednotlivě určit. Pro společnost je tedy přijatelnější, když tato skupina bude celá uvězněna, než aby se teroristé volně pohybovali na svobodě, protože se řídíme zásadou hlavně neuvěznit nikoho nevinného.<sup>47</sup>

V souladu s teorií utilitarismu činu, když hovoříme o potrestání nevinného člověka, může být podle T. Sobka nejvíce efektivní uložení trestu rodinným příslušníkům pachatele. Tento trest může často přinést větší míru odstrašení a vyšší užitek než potrestání přímo pachatele. Ačkoliv je tento přístup z kantovského hlediska naprosto nepřijatelný, utilitarismus činu připouští dokonce i ospravedlnění potrestání nevinného jednotlivce, když to má posloužit ke snížení obezřetnosti faktických pachatelů, a tím dopomoci k jejich dopadení.

Utilitarismus také zcela nevyklučuje ospravedlnění preventivního potrestání. Obdobné důvody ospravedlňující potrestání jedince, který již spáchal trestný čin, lze uplatňovat i v případě potrestání někoho, u koho lze důvodně předpokládat, že trestný čin spáchá. Jsou případy, kdy preventivně uložený trest přinese nápravu, znemožnění páchaní či odstrašení pachatele eventuálně potencionálních pachatelů. Tímto je sice naplněno ospravedlnění trestu z utilitaristického hlediska

---

<sup>46</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 505 - 506.

<sup>47</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 21.

ale nikoliv však z morálního hlediska. V našem liberálně-politickém myšlení je třeba dbát především na individuální práva, která převyšují společenský užitek. Podle teorie utilitarismu činu je tedy morálně v pořádku potrestat nevinného člověka, pokud společenský užitek, který z toho vzejde, je alespoň o málo vyšší, než kdyby potrestaný nebyl.<sup>48</sup>

#### 4.1.2 Utilitarismus pravidel

Významný filozof John Rawls je představitelem myšlenek týkajících se rozdílu mezi ospravedlněním praxe, jako systému určitých pravidel, která mají být striktně dodržována a případně vynucována a ospravedlněním určitých jednání, která těmto pravidlům podléhají a v podstatě jsou jejich realizací. O výše uvedeném rozdílu Rawls pojednává ve svém známém článku *Two Concepts of Rules* z roku 1955.<sup>49</sup> V případě uvědomění si těchto dvou odlišných koncepcí, lze utilitarismus s retributivismem kombinovat. Systém trestání jako celek, může být ospravedlněn utilitaristickým směrem, protože lze říci, že je prospěšný pro společnost. Oproti tomu ukládání jednotlivých trestů lze ospravedlnit spíše směrem retributivistickým, když vycházíme z toho, že trest je uložen z důvodu jeho zásluhy. Trestní systém je prospěšný, pokud je v zájmu společnosti, zvyšuje její užitek, zatímco konkrétní člověk může být potrestán, když si to zaslouží. Z těchto skutečností ve své podstatě vyplývá, že když zákonodárce vytváří pravidla trestního řádu je utilitaristou, tak soudce při ukládání trestu konkrétní osobě, protože si jej zaslouží, vychází z myšlenek retributivistických.<sup>50</sup>

Rawls následně ve svém článku demonstruje tuto myšlenku odlišení na příkladu syna, který pokládá otci, státem odsouzenému a poslanému do vězení za trestný čin loupeže, dvě zásadní odlišující se otázky a to, proč stát každého pachatele,

---

<sup>48</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 506 – 507.

<sup>49</sup> RAWLS, John. *Two Concepts of Rules*. In: *The Philosophical Review*, [online]. vol. 64, No. 1, 1955. s. 5. [cit. 27. 8. 2020].

<sup>50</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 508.

který spáchá trestný čin loupeže, posílá do vězení a druhou otázku, proč právě otce stát poslal za trestný čin loupeže do vězení. Otázka první jasně směřuje na ospravedlnění určité praxe, jako systému obecných pravidel, zatímco otázka druhá je konkretizací, respektive realizací těchto pravidel vůči konkrétnímu pachateli.<sup>51</sup> Utilitarismus pravidel lze označit jako vyšší úroveň utilitarismu činu, proto je třeba zabývat se otázkou rozdílu mezi počítáním užiteků plynoucích z ukládání každého jednotlivého trestu, tak jak to vyplývá z utilitarismu činu, a vyjadřováním celkového užitku, který vzniká aplikací fungujícího trestního systému v rámci utilitarismu pravidel. Pokud bychom měli na mysli, že každé použití trestního pravidla přinese nejvyšší společenský užitek, sklouzávali bychom zpátky na úroveň utilitarismu činu. V rámci utilitarismu pravidel je spíše myšleno, že opakované využívání určitého pravidla zajistí vyšší užitek, než v danou chvíli aplikování jakéhokoliv jiného alternativního pravidla. Utilitarismus pravidel je tedy zaměřen na dlouhodobé dosahování maximálního společenského užitku za pomoci opakované aplikace trestního pravidla, jako prvku trestního systému.<sup>52</sup>

---

<sup>51</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 63.

<sup>52</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 508.

## 5 Retributivismus

Předchozí kapitola pojednávala o konsekvenencialismu a o z jeho podstaty vycházejících utilitárních teoriích. Jednalo se o myšlenkové směry, které pohlíží, vzhledem k ospravedlnění trestu, do budoucna, tzv. „*forward-looking*“ teorie. V této kapitole se budeme zabývat retributivismem a jeho podobami, pohlížejícími naopak v zásadě zpětně, označují se tedy jako „*backward-looking*“ teorie.<sup>53</sup>

Retribuční teorie vychází ze základní myšlenky, že morální je potrestat osoby, které svým jednáním porušují zákon, protože tyto osoby si trest jednoduše zaslouží.<sup>54</sup>

Rawls vidí podstatu retributivního myšlení, tak že z morálního hlediska je správné, aby člověk, který učinil něco zlého, za tento svůj skutek úměrně k jeho závažnosti trpěl. Trest se tedy má odvíjet od viny pachatele. Morálně je lepší, když je pachatel podroben trestu, než kdyby potrestán nebyl a to i bez ohledu na následky trestu.<sup>55</sup>

Zásadní znak retributivismu je tedy ospravedlnění trestu pouze tím, že je zasloužený. Pouze fakt spáchání zločinu ospravedlňuje uložení trestu, není podstatné, zda trest bude mít přínos do budoucnosti nebo žádný další přínos již mít nebude. Pro lidstvo je morální povinností potrestat pachatele při spáchání nemorálního činu. Z toho plyne za nemorální čin morální trest, tím je potom trest morálně ospravedlněn.<sup>56</sup> Tato teorie obsahuje tři základní prvky - člověk smí být

---

<sup>53</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 85.

<sup>54</sup> Tamtéž, s. 87.

<sup>55</sup> RAWLS, John. *Two Concepts of Rules*. In: *The Philosophical Review*, [online]. vol. 64, No. 1, 1955. s. 4 - 5. [cit. 27. 10. 2020].

<sup>56</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 493 – 494.

potrestán jen za zaviněné spáchání něčeho protiprávního, za spáchání něčeho špatného mu musí být uložen trest v souladu se závažností činu, a pokud je trest uložen v souladu s těmito dvěma podmínkami, pak je eticky v pořádku. Již od historie je lidstvem uznávána myšlenka, že zlo má být potrestáno zlem. Je to dáno pravděpodobně tím, že v dřívějších dobách zločin rozhněval bohy, a ty si lidé usmířili, když zločinec byl postihnut spravedlivých trestem, byl věnován jako oběť bohům, aby se nemstili na obyvatelstvu obce.<sup>57</sup>

Dva představitelé retributivismu Michael S. Moore a Stephen Kershnar zastávají tvrzení zásadní pro tento směr, a to že máme právo pachatele potrestat a dokonce máme povinnost tak učinit.<sup>58</sup> Potrestání viníka, jako morální povinnost občanů, tak to vnímá i I. Kant. M. S. Moore výslovně uvádí, že zásluha pachatele trestného činu je důvodem k jeho potrestání, retributivismus však zachází ještě dál. Jako teorie ospravedlňující trestání vyžaduje odplatu viníka, což zavazuje občany k povinnosti podporovat a poskytovat součinnost institucím, které ukládají tresty.<sup>59</sup>

Z pohledu retributivistů lze odvodit, že i kdyby vlivem živelné pohromy byl následující den po spáchání trestného činu konec světa, a tím pádem by uložený trest za tento čin neměl žádné efektivně pozitivní následky pro společnost do budoucna, přesto je nezbytné, aby byl škůdce potrestán, vidí v tom smysl a viník si potrestání bez dalšího zasloužil.<sup>60</sup>

Pod retributivismus se řadí více různých teorií, které se liší různě kladenými důrazy. Rozdíly lze shledat zejména v oblastech ospravedlnění trestu a v podstatě trestu. Tyto teorie jsou založené na stěžejním společném konceptu, vyjadřujícím

---

<sup>57</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 34.

<sup>58</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 87.

<sup>59</sup> MOORE, Michael. *Justifying Retributivism*. In *Israel Law Review*. vol. 27, No. 1-2, 1993. s. 16, viz. DOLINKO, D. *Retributivism, Consequentialism, and the Intrinsic Goodness of Punishment*. In: *Law and Philosophy*. [online]. 1997. roč. 16, č. 5, s. 518. [cit. 28. 10. 2020].

<sup>60</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 494.

pohled na účel trestu a tím je vždy odplata.<sup>61</sup> Také vystihují různé pohledy retributivistů na otázku - proč trestat.

## 5.1 Teorie zásluhy

Teorie zásluhy je nejvýznamnější z teorií, která je v souvislosti s retributivismem vykládána, rozhodně ale není teorií jedinou.<sup>62</sup>

Na tomto místě je vhodné přiblížit pojem zásluhy. V současné době již neobstojí starodávná zásada „*Oko za oko, zub za zub*“, jelikož existuje celá řada trestných činů, u kterých nelze zcela přesně určit trest pro zachování této zásady. Tento princip neuvažuje například rozdíl mezi promyšlenou a naplánovanou vraždou a zabitím z nedbalosti v důsledku autonehody. Tuto situaci hodnotí velmi primitivně – oběť činu přišla o život, tak ten, kdo to zavinil, přijde o život také. Současná společnost v těchto dvou případech shledává velice zásadní morální rozdíl. Je důležitá míra přičinění pachatele vzhledem k jeho zájmům, způsobu provedení činu a také ohled na znalosti, které lze vzhledem k okolnostem případu rozumně očekávat.<sup>63</sup>

Podle retributivistů by měli být potrestáni pouze a jenom ti, kdo jsou vinni a zasloužený trest by měl být přiměřený, neměli by být trestáni o nic víc ani o nic méně než si zaslouží.<sup>64</sup>

Trest v podstatě určuje hranici mezi těmi, kteří porušili právo a těmi, jejichž jednání je ještě morálně přijatelné. Aby bylo trestání úspěšné a společností přijímané, vyžaduje to vysvětlení, proč je hranice právě takto stanovena. V retribuční teorii zásluhy však není možné tuto hranici striktně určit, a to ze dvou důvodů.

---

<sup>61</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 34.

<sup>62</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 498.

<sup>63</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 34.

<sup>64</sup> BRAITHWAITE, John, PETTIT, Philip. *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, 2002. s. 156.



Prvním důvodem je odlišení osob, které sice porušily platný zákon, ale z morálního hlediska si nezaslouží trpět. Pro jasnější představu uvádí David Boonin příklad, když osoba veze kamarádku urgentně na pohotovost automobilem, který nemá splněnou zkoušku emisí. Tato osoba porušuje sice zákon, ale její jednání není zjevně nemorální. Existuje řada činů, které nejsou nemorální, i když porušují morálně správné zákony. Zákony musí být pro všechny srozumitelné a jasné, proto není možné, aby takové zákony vymezovaly všechny příklady jednání, která jsou pouze za naplnění určitých okolností morálně v pořádku. Pokud osoba spáchala čin v rozporu se zákonem, ale nebyl nemorální, nezaslouží si trpět. Retributivista, tedy v rámci teorie zásluhy, neospravedlní morální právo státu tuto osobu potrestat. Za těchto podmínek tedy nelze z pohledu retributivismu založeném na teorii zásluhy rozumně a pevně stanovit hranici pro potrestání.

Druhým důvodem je jednání osob, které porušují zákon a současně je jejich jednání nemorální. V tomto případě hovoříme o jednání v dobré víře. Příkladem David Boonin uvádí muže, který se domníval, že se do jeho domu pokouší dostat cizí žena. Shodou okolností ve stejnou dobu bylo ve čtvrti, kde bydlel, pátráno po ženě, která se vloupala do několika sousedních domů. Usoudil, že by se mohlo jednat právě o tuto ženu. Muž si však vlivem okolností svůj dům spletl se sousedním. Zjevně jednal protiprávně a nemorálně, když bránil ženě vstoupit do jejího vlastního domu, ale prokazatelně ve víře, že se žena dobývá do jeho domu a ještě jeho jednání utvrdila skutečnost vyšetřování několika vloupání v této čtvrti. Tento muž si z morálního hlediska nezaslouží trpět. Pro srovnání vrah, který zabil lékaře provádějícího potraty, údajně ve víře, že tímto činem zachrání spousta nenarozených dětí, jistě v dobré víře nejednal. Jeho jednání bylo, stejně jako u muže předchozího, protiprávní a nemorální, na rozdíl ale nevyvolává dojem, že by si muž za svoje počínání nezasloužil trpět. Z uvedeného tedy plyne, přestože osoba jedná protiprávně a nemorálně, nemusí si za to v každém případě zasloužit trpět. David Boonin neshledává, že by se stal svět lepším místem, kdyby

osoby za těchto případů trpěly. Retributivisté u teorie zásluhy poukazují při ukládání trestu na intuici. V tomto případě tedy s ohledem na teorii zásluhy též není možné vymezit striktní hranici trestání.<sup>65</sup>

Základní model retributivismu vychází z toho, že trest může být uložen osobě, která svévolně spáchala něco morálně špatného, tento čin je pak třeba potrestat trestem rovnajícím se závažnosti zločinu, a v neposlední řadě pro ospravedlnění trestu, musí být zápornou odpovědí na spáchané zlo. Pohledy některých retributivistů se rozcházejí v otázce trestání dokonatého činu a nedokonaného. Část aspiruje k přísnějšímu trestání dokonatých činů a naopak k mírnějšímu trestání nedokonaných činů. Dále také zastávají přísnější tresty pro jednání z nedbalosti s vážnějšími následky než pro jednání z nedbalosti se zanedbatelnými následky. V tomto pohledu hraje důležitou roli nejen povaha pachatele, jeho subjektivní nemorálnost, ale také je kladen důraz na způsobenou škodu.<sup>66</sup>

Ohledně otázky, zda trestat mírněji činy nedokonané než činy dokonané se domnívám, že je třeba důkladně zvážit, z jakého důvodu nedošlo k dokonání trestného činu, a to zejména s důrazem na přičinění pachatele k tomu, aby trestný čin nakonec nebyl dokonán. V takovém případě se jedná o polehčující okolnost a ztotožňuji se s ukládáním mírnějších trestů. Pokud jde o nedokonaný čin z jiného důvodu, bez přičinění pachatele, domnívám se, že by měl být trestán stejně jako dokonatý, vezmeme-li v úvahu, že cílem pachatele bylo čin dokonat, kdyby nenastaly okolnosti, které mu v dokonání zabránily.

Obdobně u trestání jednání z nedbalosti, jehož míra by se měla odvíjet od vážnosti jeho následků, se domnívám, že je velice důležité dobře zhodnotit, zda a jakou mírou mohl pachatel následky svého nedbalostního jednání ovlivnit.

---

<sup>65</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 94 - 98.

<sup>66</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 34.

## 5.2 Teorie propadnutí práv

Současný právní stát si zakládá na ochraně základních práv a svobod jedince, nastávají však situace, kdy naopak je oprávněn do těchto ústavně chráněných hodnot zasáhnout. Dalším směrem ospravedlňujícím trestání je retributivismus založený na propadnutí práv. Tato teorie vychází z toho, že trest znamená určitý zásah státu do práv a svobod jedince, do kterých by za normálních okolností zasahovat nesměl. Normálními okolnostmi je myšlena situace, kdyby jedinec, o jehož právech je pojednáváno, nespáchal protiprávní čin, kterým zasáhl do práv jiné osoby. Za normální situace stát nesmí zasahovat do majetkových práv, volného pohybu, života a zdraví osob. Lépe řečeno, stát zasáhne do práv osoby, a tím ji na jejích právech zkrátí v přiměřené míře k tomu, v jaké tato osoba zkrátila na právech poškozenou osobu.<sup>67</sup>

Teorii propadnutí práv někteří její zastánci chápou mnohem přísněji. Všichni občané státu jsou vázáni jeho právním řádem a běžně jej neporušují. Při spáchání trestného činu se má za to, že pachatel dobrovolně tento právní řád porušil a to nejen ve vztahu k státu ale i k ostatním občanům. Tato skutečnost pak dává státu oprávnění zbavit viníka všech jeho občanských práv. Jedná se však o málo pravděpodobnou extrémní formu teorie ztráty práv, jelikož pachatel, za jakýkoliv dobrovolně spáchaný trestný čin, by měl přijít o všechna svá občanská práva bez ohledu na závažnost jeho jednání. Dochází k opouštění principu proporcionality trestání, která je zásadní pro retributivní teorie. Pravděpodobnějšími verzemi jsou tedy ty, u kterých pachatel přichází pouze o část svých práv úměrně k těm, které svým jednáním porušil.<sup>68</sup>

Další filozofové vnímali retributivismus propadnutí práv umírněnějším způsobem. Za předpokladu, že pachatel se dopustil svým zločinem zásahu do práv jiného jedince dobrovolně, znamená to zároveň, že se v podstatě vzdal též dobrovolně

---

<sup>67</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 105.

<sup>68</sup> LACEY, N. *State Punishment: Political Principles and Community Values*. London: Routledge, 1994. s. 22.

části svých práv. S touto myšlenkou se ztotožňovali již v minulosti filozofové, jako například Locke, Hume nebo Hobbes.<sup>69</sup>

Duff (2003) vnímá trestný čin jako opovržení občanskými povinnostmi a porušení práv ostatních, z tohoto hlediska si klade otázku, proč by měl mít stát úctu k právům pachatele trestného činu, když on ji k právům ostatních také neměl.<sup>70</sup>

Podle C. W. Morrise by mělo uložením trestu za spáchaný trestný čin nastat alespoň dočasné „pozastavení“ pachatelových práv, aby byla zachována účinnost zákona, který byl jeho protiprávním jednáním porušen. Morální postavení pachatele by mělo zůstat zachováno, a s ohledem na to by mu měl být uložen odpovídající trest. Podle tohoto myšlenkového směru se spravedlivě můžeme domáhat svých práv vzájemně nebo vůči státu, za předpokladu respektování práv ostatních. Pokud narušujeme práva ostatních, nemůžeme očekávat úctu a ochranu našich práv.<sup>71</sup>

Trestání nevinných jednotlivců ve veřejném zájmu je podle tohoto směru retributivismu vyloučeno, protože zkrácen trestem na svých právech může být jen ten, kdo zkrátil na právech druhého, jen tak může být potrestání spravedlivé.<sup>72</sup>

### 5.3 Teorie férovosti

Tato teorie vychází z prospěchu, získaného pachateli trestných činů z jejich protiprávního jednání, a na újmu ostatních občanů. Trestní právo určitým způsobem omezuje občany, za pomoci různých institutů, což může být lidmi vnímáno negativně. Normy trestního práva nutí občany k potlačování jejich přirozeného intuitivního jednání směřujícího k opatření si svých potřeb, a to i na úkor ostatních. Pachatelé trestných činů potom tyto bariéry nedodrží, překračují je a zasahují tak do práv ostatním obyvatelům a užívají si přínosů, které

---

<sup>69</sup> BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge University Press, 2008. s. 105.

<sup>70</sup> DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 14. [cit. 30. 10. 2020].

<sup>71</sup> Tamtéž, s. 15. [cit. 30. 10. 2020].

<sup>72</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 498.

získaly tímto jednáním čistě pro svůj prospěch. Oproti běžným občanům takto získávají neoprávněně výhodu.<sup>73</sup>

Někteří retributivisté zastávali názor, že důvodem uložení trestu je obnovení celkové rovnováhy výhod a zátěže společnosti. V této myšlence následovali Kanta Sadurski (1985), Murphy (1979) nebo Finnish (1980).<sup>74</sup>

C. H. Morris vnímal též uložení trestu, jako odstranění neoprávněně získané výhody, kterou získal pachatel spácháním trestného činu a navrácení tak společenské rovnováhy. Alan Goldman ale proti Morrisově analýze vyvážení zátěže a výhod, uvádí dvě zásadní námitky. Za prvé, pro docílení spravedlivosti tohoto vyrovnávajícího společenského procesu by bylo nutné brát v úvahu relativní zátěž a výhody po celý život každého občana a porovnávat je s náklady každého jiného občana. Na základě tohoto procesu by tedy nemuselo být možné vždy ospravedlnit konkrétní uložení trestu za konkrétní trestný čin. Druhé negativum vidí Goldman v nepříznivých důsledcích této metody, vzhledem k výši trestu za konkrétní trestné činy, protože majetkové trestné činy přináší obvykle osobě pachatele větší výhody, nežli paradoxně závažnější trestné činy proti životu a zdraví.<sup>75</sup>

Další námitkou k tomuto způsobu ospravedlnění trestu je, že ne vždy přinese spáchaný zločin výhody a jednání v souladu se zákonem nemusí znamenat zátěž. Například násilník může chytit pohlavní chorobu, zloděj si může zlomit nohu, nebo plán spiknutí může selhat. Nabízí se tedy otázka, zda je vhodné uložit trest, i když pachatel žádné výhody nedocílil. Filozofové, vyznávající tento myšlenkový směr, mohou v tomto případě považovat za břemeno sebeovládání, a jako výhodu vnímat nekonečnou volnost pachatele, když se sebeovládnutí vyhýbá. Lze považovat sebeovládání opravdu za zátěž pro pachatele, vzhledem k osobám,

---

<sup>73</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 39.

<sup>74</sup> BRAITHWAITE, John, PETTIT, Philip. *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, 2002. s. 158.

<sup>75</sup> GOLDMAN, A. H. *The Paradox of Punishment*. In *Philosophy and Public Affairs*, [online] vol. 9. No. 1, 1979. pp. 44.[cit. 29. 10. 2020].

které dodržují zákony? Vždyť většina z nás, i kdyby nastala naprostá svoboda, nemá potřebu spáchat vraždu nebo jiný trestný čin, dodržování zákonů tudíž pro nás nemůže být nepříjemnou zátěží. Zde však hraje roli náš morální vývoj, který zlo potlačuje, abychom se bez něj měli lépe.<sup>76</sup>

---

<sup>76</sup> FALLS, M. Margaret. *Retribution, Reciprocity and Respect for Persons, Law and Philosophy*, vol. 6, roč. 1987. s. 25-51. viz BRAITHWAITE, John, PETTIT, Philip. *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, 2002. s. 158.

## 6 Smíšené teorie

Mnoho filozofů se snažilo najít kompromisní teorii ospravedlnění trestu na základě argumentů z obou hlavních teoretických směrů a upustili tak od pokusů nalezení pouze jednoho přípustného řešení.<sup>77</sup>

Smíšené teorie jsou specifické tím, že v sobě kombinují prvky utilitárních teorií a prvky retribučních teorií. Tyto teorie jsou odlišné, v určitých případech až výslovně protikladné. Občas se nabízí tudíž otázka k polemizování o tom, zda je vůbec možné, aby se tyto teorie nějakým způsobem doplňovaly nebo prolínaly. Retribuční teorie ospravedlňují trest pouhou jeho zásluhou. Utilitárním teoriím naproti tomuto dostačuje k ospravedlnění trestu jeho společenská prospěšnost. Je tedy vůbec přípustné tyto dva směry kombinovat? Není vlastně už jasné, že snahy o propojování těchto teorií jsou předem vyloučeny?<sup>78</sup>

Existují dva základní modely kompromisních teorií, první vychází převážně z utilitárního směru, jejím základem jsou utilitární argumenty pro ospravedlnění trestu, zatímco podstata druhého vychází z retribučního směru a jeho základních argumentů. Podstatou smíšení pak je u každé z těchto základních teorií překonat nějaké drobné znaky vycházející z té druhé protikladné teorie.<sup>79</sup>

Blíže otázky prolínání vysvětluje Rawls ve svém známém článku *Two concepts of rules*. Zde uvádí praktický příklad v justici, kde je téměř nezbytné slučování těchto protikladných koncepcí. Rawls proti sobě staví zákonodárce a soudce. Prvním rozdílem je, že soudce při své činnosti vychází z minulosti, zatímco zákonodárce směřuje do budoucnosti. Soudce se chová jako retributivista, ukládá trest za konkrétní trestný čin, který už byl spáchán, konkrétnímu jedinci

---

<sup>77</sup> LACEY, N. *State Punishment: Political Principles and Community Values*. London: Routledge, 1994. s. 46.

<sup>78</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 51.

<sup>79</sup> LACEY, N. *State Punishment: Political Principles and Community Values*. London: Routledge, 1994. s. 46 – 47.

a ospravedlní jej tím, že je zasloužen. Činnost zákonodárce lze ospravedlnit utilitaristicky, vytváří zákony, protože je to v zájmu společnosti a počítá s jejich účinky do budoucnosti. Ke smíšení teorií tedy dochází, když soudce svojí činností vykonává zákony, tedy aplikuje pravidla daná trestním právem, které ve veřejném zájmu byly vytvořeny zákonodárci. Proti této koncepci lze však namítat snadnější prosazení utilitárních směrů, vzhledem k tomu, že zákonodárce má možnost stanovit, prostřednictvím vytvářených pravidel, soudci takové podmínky, za kterých bude muset při ukládání sankce vzít v úvahu společenský přínos trestu, nápravu pachatele, odstranění potencionálních pachatelů a tak dále, tedy nejen se retributivisticky zaměřit na zásluhu trestu. Řešením této situace by však nebylo ani zamezení zákonodárci zasahovat do ukládání sankcí soudci, v takovém případě by pak šlo zase těžko ukládané sankce ospravedlňovat utilitaristicky, což Rawls nepovažuje za správný přístup.<sup>80</sup>

C. L. Ten, přišel s teorií ospravedlnění trestu při kombinování prvků z utilitárních teorií a retributivních teorií. Jednalo se v podstatě o kompromisní teorii, představující ospravedlnění uloženého trestu při kumulativním splnění dvou podmínek – pachatel je oprávněně potrestán, když poruší zaviněně zákon – prvek retributivismu, a zároveň jsou pro ospravedlnění uloženého trestu splněny podmínky typické pro utilitarismus. Kritikou této smíšené teorie však je fakt, že retributivismus se vyznačuje zejména jedním prvkem, a tím je ospravedlnění uloženého trestu zaviněním pachatele. Utilitarismus však také neuznává ospravedlnění trestu bez zásluhy pachatele, kompromisní teorie tedy opět spadá k utilitarismu, neboť prvek retributivismu je potlačen.

Naproti tomuto T. Honderich více vyzdvihuje ve svých pohledech retributivismus a zastává názor, že trest je ospravedlněn za splnění dvou podmínek, a to když je

---

<sup>80</sup> RAWLS, John. *Two Concepts of Rules*. In: *The Philosophical Review*, [online]. vol. 64, No. 1, 1955. s. 6. [cit. 27. 8. 2020].



zasloužen a současně zamezí dalším zločinům v budoucnosti. Podstatou je, že trest nemusí být nutně uložen pokaždé, když si jej pachatel zaslouží, ale ještě musí přinést užitek v budoucnu. Pokud nejsou splněny tyto podmínky, uložení trestu není ospravedlněno.

Podobný přístup zastává i H. L. A. Hart, který uvádí tři zásadní otázky, které je třeba při ukládání trestu zodpovědět, aby bylo docíleno pokrytí celé širší problematiky ospravedlnění uložení trestu. Prvně si pokládá otázku, čím je ukládaný trest vlastně ospravedlněn, následně má přijít utilitární odpověď – zamezením potencionálním zločinům, naopak na retribuční otázku, komu má být trest uložen, odpověď zní – pouze pachateli. Poslední otázka je kombinací obou směrů, na dotaz, jak má být pachatel potrestán, Hart odpovídá, že nikoliv víc, než si zaslouží. Zde hrají roli hraniční body pro uložení trestu. Správně uložený ospravedlněný trest by neměl překročit hranici, která je pro závažnost určitého trestného činu nastavena a zároveň nesmí způsobit větší újmu, než kdyby uložen vůbec nebyl a to jednak s ohledem na příbuzné odsouzeného, jeho rodiče, děti, kteří nesou újmu spolu s odsouzeným, tak s ohledem i na finanční zatížení státu. Tato stručně popsaná smíšená teorie ve své podstatě připouští, při absentujícímu zájmu společnosti na potrestání, od uložení trestu upustit, ačkoliv je to proti morálnímu chápání člověka, například jedná-li se o vraždu. Vzhledem k tomu, je třeba dívat se na tuto teorii z druhého, spíše retributivního pohledu, a stanovit podle závažnosti spáchaného trestného činu nejen maximální hranici trestu ale i hranici minimální a trest pak má být uložen v rozmezí těchto úrovní podle utilitárních kritérií.<sup>81</sup>

---

<sup>81</sup> LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007. s. 52.

## 7 Efektivita trestání

Věda, která se zabývá, mimo jiné, rozhodováním člověka, jak rozdělit nedostatkové zdroje tak, aby z nich získal co možná nejvíce užitku, se nazývá ekonomie. Tuhle lidskou činnost můžeme označit jako efektivní chování. Rozhodování provází každého celý život.<sup>82</sup> Rozhodujeme se o tom, za kterou věc v obchodě utratíme peníze, rozhodujeme se, jak naložíme se svým volným časem, rozhodujeme se, zda spácháme trestný čin a soud následně rozhoduje o našem trestu. Cílem lidí je rozhodnout se tak, aby jejich vynaložené vzácné zdroje byly využity co možná nejefektivněji, aby vznikaly minimální ztráty, nebo lépe, aby nevznikaly žádné. Lidské potřeby jsou nekonečné, uspokojením potřeby jedné, vyvstává potřeba další, jejíž uspokojení je třeba zajistit. K tomu abychom mohli tyto potřeby uspokojovat, potřebujeme zdroje, ty jsou však oproti potřebám omezené. Rozhodováním o tom, které potřeby, v jaké míře, prostřednictvím kterých zdrojů uspokojíme, se člověk učí být racionálním.<sup>83</sup>

Pro ekonomy je právo vhodným oborem k jejich zkoumání racionálního chování lidí, a to zejména z důvodu, že obsahuje velké množství vzorů, ze kterých lze dobře vytvářet analýzy. Společným znakem ekonomických subjektů a právních subjektů je jejich racionální rozhodovací proces, respektive subjekty v obou těchto oborech jednají tak, aby co možná nejlépe prosazovaly a chránily svůj zájem. Ekonomické myšlení se nemusí nutně projevovat pouze při tržních rozhodovacích procesech, ale je možné jej pozorovat i v rámci jiných disciplín.

---

<sup>82</sup> MANKIW, N. G., *Principles of Economics*. 6 edition. USA: South-Western, Cengage Learning, 2012, 2009. s. 3.

<sup>83</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 511.

Z hlediska ekonomie lze vnímat trestní sankce, jako ceny za protiprávní jednání. Pachatel má pak možnost racionálně zvážit cenu svého nežádoucího jednání, a zda užitek, který mu tohle jeho jednání přinese, převyší negativní následky, které při jeho odhalení nastanou. Nastavením ceny, respektive sankce, za páchaní trestné činnosti pak lze společnost směřovat žádoucím směrem.<sup>84</sup>

Za efektivní trestání pak považují tak nastavené trestní sankce, aby bylo páchaní zločinů pro většinu pachatelů „drahé“. Respektive, aby je nastavený druh a přísnost trestu odradil od trestné činnosti a zároveň, aby takové trestání nepřinášelo nepřiměřenou újmu společnosti.

Ekonomická analýza výrazně ovlivňuje teorii práva, jelikož umožňuje systematicky zkoumat vztahy, preference, cíle, prostředky a tak dále, což před jejím využíváním právníci prováděli například pouze na základě jejich intuice nebo předsudků. Ekonomická analýza obsahuje dvě základní hlediska a to pozitivní a normativní. Pozitivní aspekty ekonomické analýzy popisují, na základě zkoumání právních norem, do jaké míry přispívají ke společenskému užitku. Konkrétně je jejich cílem zjišťovat, jak různé tresty snižují nebo naopak zvyšují kriminalitu. Normativní aspekty se pak zaměřují na právní normy z hlediska jejich sociální akceptovatelnosti. Komplexně popisují, jaká právní úprava je pro společnost správná a vznášejí doporučení pro její změny.<sup>85</sup> Normativní analýza si klade otázku, jak by mohly být zákony zlepšeny, aby bylo jejich prostřednictvím dosahováno větší efektivity, respektive směřuje k zefektivňování justice. Tato metoda předpokládá, že zákon má být postaven tak, aby jeho cílem byla efektivnost a pokud tak právní předpis postaven není, měl by být změněn. Zákon by měl efektivnost podporovat jako společenskou hodnotu.<sup>86</sup>

---

<sup>84</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 1.

<sup>85</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 512.

<sup>86</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 2-3.

Můžeme říci, že pozitivní metoda se zabývá aktuálním stavem právní úpravy, zatímco normativní cílí na zlepšení úpravy do budoucna. Z uvedeného vyplývá, že jen těžko lze provést normativní analýzu bez předchozí pozitivní analýzy, jelikož navrhnout například zlepšení zákona bez znalosti jeho současné podoby a možností, jaké konkrétní varianty změny by přicházely v úvahu, je prakticky nemožné.<sup>87</sup>

Tomáš Sobek vnímá ekonomickou analýzu již od jejího základu jako konsekvencialistickou a k tomuto uvádí: *„Snaží se právním systémům porozumět podle toho, jaké důsledky (efekty) budou produkovat ve světě, ve kterém se racionální aktéři svým chováním adaptují na jejich pravidla. Právní pravidla totiž nemají být stanovená samoúčelně, ale k regulaci budoucího chování svých aktérů ve směru, který je zákonodárcem preferovaný jako žádoucí.“*<sup>88</sup> Právě pro konsekvencialisty je při ospravedlnění uloženého trestu zásadní jeho přínos pro společnost do budoucna. Ekonomická analýza právní úpravy je tedy důležitá, protože jedině nejefektivnější trestání bude mít v budoucnu největší přínos pro společnost.

Kritici ekonomické analýzy práva se neztotožňují s tím, aby byla právní regulace založena na ekonomické efektivitě, ale místo toho zdůrazňují nutnost práva založeného zejména na spravedlnosti a zákonnosti. Jedná se o pojmy velmi obecné. Na tomto místě se však nabízí uvést slovní spojení, které se těchto pojmů úzce dotýká, a tím je distributivní spravedlnost. Distributivní spravedlnost spočívá v rozdělení bohatství mezi lid. Jedině ekonomie nám však může pomoci přijít na způsob spravedlivého rozdělení bohatství za použití minima zdrojů.<sup>89</sup> Ekonomický přístup k právu totiž zajišťuje požadavek na efektivnost právní regulace. Pojmů efektivnosti je několik, za nejčastěji používané uvádí Tomáš Sobek dva, Pareto – efektivnost a Kaldor-Hicksova efektivnost. Tyto přístupy

---

<sup>87</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 513.

<sup>88</sup> Tamtéž, s. 513.

<sup>89</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 3.

umožňují zhodnocení, zda změna v rozložení zdrojů byla z ekonomického pohledu přínosná či ne. Pareto – efektivnost je, když si změnou alespoň jeden člověk polepší a současně si nikdo nepohorší. Naproti tomu Kaldor-Hicksova efektivnost se vyznačuje jako kompenzační, respektive určitá skupina lidí si změnou polepší v takové míře, že to dostatečně kompenzuje ty, kteří si pohoršili.<sup>90</sup>

Pareto – efektivnost je založena na určité jednotnosti. V souladu s touto teorií, lze přerozdělit zdroje, pouze pokud to nikomu nepřinese zhoršení. Z toho plyne, že se změnou alokace zdrojů by měli všichni souhlasit, a vlastně by ji neměl nikdo blokovat, což je pozitivem této metody.<sup>91</sup> Pareto – efektivnost neporovnává užitky mezi jednotlivci či skupinami, podle ekonomů je tahle vlastnost výhodná.<sup>92</sup> Když se ale zaměříme na legislativní sféru, zde se řeší převážně otázky rozdělení zdrojů tak, že znamenají přínos pro jednu skupinu lidí a naopak způsobují škodu druhé skupině lidí. Názorným příkladem je zpřísnění zákonů o držení zbraní. Tato změna je přínosná vzhledem ke snížení obětí násilí, ale poškozují legální držitele zbraní. Nebo například zvolnění podmínek odpovědnosti za vady výrobků, jež by znamenalo příznivější dopad na výrobce, eventuálně i na jejich zaměstnance, zároveň by ale klesla ochrana spotřebitelů a dopad na ně by byl tedy negativní. Tyto fakta se s Pareto – efektivností pak značně rozcházejí, a je tedy prakticky neslučitelné posuzovat nové právní úpravy nebo jejich změny prostřednictvím této metody.<sup>93</sup> Pareto – efektivnost absolutně nepřijímá újmu, i kdyby se jednalo pouze o újmu zanedbatelnou v podobě jednotlivce, na úkor jakkoliv vysokého přínosu pro společnost. K Pareto-efektivnosti Tomáš Sobek uvádí: „*Paretova*

---

<sup>90</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 513.

<sup>91</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 5.

<sup>92</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 514.

<sup>93</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 5.

*koncepte připisuje ztrátám těch, kteří si změnou pohoršili, „nekonečný“ význam ve srovnání se zisky těch, kteří si polepšili.*<sup>94</sup>

Kaldor-Hicksonova efektivnost je v některých případech označována jako Potential Pareto. Představme si, že změna v legislativě zapříčiní škodu skupině či jednotlivci a zároveň pro některé lidi bude přínosná. Vztáhneme-li tuto situaci na jednotlivce, řekněme, že proti sobě stojí dva lidé – jednomu přinesla změna zisk a druhému újmu. Pokud přínos jednoho bude dostatečně kompenzovat ztrátu druhého, respektive bude škoda druhému člověku fakticky dostatečně nahrazena, pak je v podstatě taková změna paretoovsky přijatelná, z tohoto důvodu můžeme Kaldor-Hicksonovu koncepci takto nazývat.<sup>95</sup>

Kaldor-Hicksonova efektivnost vychází z cost – benefit analýzy, tedy změny v zákonech jsou efektivní, pokud zisky z ní vycházející převyšují způsobené ztráty. Za tohoto předpokladu je současně také naplňován cíl maximalizace bohatství, protože rozdíl převýšení přínosu nad ztrátou se přičítá k celkovému blahobytu.<sup>96</sup> Kaldor-Hicksonova koncepce sice umožňuje kompenzaci újm, těm kterým byla změnou zákona způsobena, ve skutečnosti však cílí zejména na zvyšování celkového blahobytu, nikoliv na spravedlivé přerozdělování zdrojů.<sup>97</sup>

Na závěr této kapitoly je třeba zmínit, že efektivnost je velice důležitá, přesto ale není při rozhodování jedinou veličinou, kterou bychom se měli řídit. Rozhodování by také mělo být ovlivněno danou konkrétní situací, morálními hodnotami i sociálním smyšlením. Jak uvádí Tomáš Sobek: *„Efektivnost není všechno. Jestliže právo sleduje hrubě nemorální cíle, pak tím hůř, když je sleduje*

---

<sup>94</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 514.

<sup>95</sup> Tamtéž, s. 514.

<sup>96</sup> MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 6.

<sup>97</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 514.

*efektivně.*“<sup>98</sup> Tuto myšlenku pak přirovnává k vraždění Židů nacisty, kdy samotný způsob provádění byl vymyšlen jistě efektivně. Vzhledem k nedostatku pracovní síly v Německu však toto vyhlazování pro ekonomiku příliš efektivní nebylo. I kdyby ale nacistické počínání bylo pro tehdejší režim ekonomicky efektivní, ospravedlnit jej však samozřejmě nelze.<sup>99</sup>

Efektivnost trestání je záležitostí převážně utilitarismu, neboť tento teoretický směr se zabývá přínosy ukládaných trestů do budoucnosti pro společnost. Čím tedy bude trest uložen efektivněji, ať už z pohledu ekonomického či právního, respektive z výše uvedeného vyplývá, že spolu tyto pohledy úzce souvisí, tím bude mít větší společenský přínos a podle utilitarismu jej bude možné ospravedlnit.

---

<sup>98</sup> Tamtéž, s. 518.

<sup>99</sup> Tamtéž s. 518.

## **8 Analýza vybraných judikátů Ústavního soudu ČR vzhledem k teoriím ospravedlňujícím trest**

Tuto část diplomové práce jsem se rozhodla věnovat čtyřem vybraným judikátům Ústavního soudu, které se nějakým způsobem dotýkají problematiky účelu trestu a demonstrovat na nich poznatky získané ze studia dvou základních směrů, které ospravedlňují trestání. V těchto judikátech se tedy zaměřím na prvky ryze utilitaristické a naopak na prvky, které vychází ryze z teorie retribuční a případně nad kombinací obou směrů.

### **8.1 III. ÚS 1735/10 K posuzování zákonných podmínek pro podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody**

Ústavní soud se v tomto nálezu vyjadřoval ke splnění podmínek pro podmíněčné propuštění stěžovatele z výkonu trestu odnětí svobody. Stěžovatelem byl v tomto případě muž, který byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání osmi let za trestné činy podvodu a pro trestné činy zpronevěry. Do výkonu trestu muž nastoupil dne 21. 3. 2005 a konec trestu tedy připadal na 21. 3. 2013. Po vykonání poloviny trestu dne 4. 1. 2010 si odsouzený podal návrh na podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Jeho návrh byl okresním soudem, jako soudem prvoinstančním zamítnut, když soud postupoval podle § 61 starého trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů a došel tak k závěru, že odsouzený za trestný čin podvodu může být podmíněčně propuštěn až po vykonání dvou třetin svého trestu, nikoliv po polovině. Po podání stížnosti muže se věci zabýval krajský soud, který sice uznal důvodnost stížnosti s ohledem na to, že okresní soud měl o návrhu rozhodovat podle nikoliv starého trestního zákona, ale již podle nového trestního zákoníku, protože byl pro odsouzeného výhodnější, protože již nezahrnuje v § 88 odst. 4 trestné činy, za které byl stěžovatel odsouzen, a tudíž by mohlo být o jeho podmíněčném



propuštění rozhodnuto po odpykání poloviny jeho trestu. Krajský soud však jeho návrh i přesto zamítl, jelikož podle jeho závěru nelze říci, že lze očekávat, že muž v budoucnu povede řádný život. Proti rozhodnutí krajského soudu pak odsouzený podal stížnost k Ústavnímu soudu, jelikož postupem krajského soudu došlo podle stěžovatele k porušení práva na spravedlivý proces, tím, že meritorní rozhodnutí o zamítnutí stížnosti učinil v neveřejném zasedání, bez přítomnosti navrhovatele a tedy bez možnosti se k věci vyjádřit.<sup>100</sup>

V nálezu pak Ústavní soud zdůrazňuje nutnost posouzení, zda je splněna podmínka vedení řádného života, z pohledu do budoucnosti. Tedy, zda můžeme očekávat od odsouzeného řádné vedení života potom, co bude podmíněčně propuštěn. Zde se jedná o prvek ryze utilitaristický, neboť lze dovést, že vykonání trestu ve spojení s následným podmíněčným propuštěním má zajistit nápravu pachatele v budoucnosti.

V této části pak Ústavní soud negativně zhodnotil přístup druhoinstančního soudu, který k věci podle mého názoru přistupoval ryze retributivisticky, a to zejména v jeho pohledu do minulosti nikoliv do budoucnosti, kdy zdůvodnil nesplnění podmínky vedení řádného života vysokou společenskou nebezpečností jednání pachatele, s přihlédnutím k výši škody, kterou tímto svým jednáním způsobil a závažností trestného činu, když zneužil důvěry dalších osob a příslibení jim výhodných nabídek s vysokým ziskem, čímž se nechali zlákat. Krajský soud pak učinil závěr, že vzhledem k závažnosti zločinu, který odsouzený spáchal, nelze rozumně předpokládat řádné vedení života při jeho podmíněčném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, jelikož působení trestu ve výši jedné poloviny shledal za nedostačující a podle jeho názoru je pro nápravu pachatele nutná delší doba působení trestu. Ryze retributivistický přístup krajského soudu lze dovést z jeho postoje, kdy vlastně poukazuje na závažnost trestné činnosti pachatele a vyvozuje z tohoto zásluhu trest ještě nadále vykonávat. V úvaze o nutnosti delší

---

<sup>100</sup> Nález ÚS ČR, sp. zn. III. ÚS 1735/10.

doby působení trestu se však dostáváme do teorií utilitárních, které ospravedlňují trest tím, když je jeho působením dosaženo nápravy pachatele. Ústavní soud však tento retributivistický přístup považuje při rozhodování o institutu podmíněného propuštění za nepřijatelný, neboť k povaze a závažnosti trestného činu lze přihlížet pouze při ukládání a určení druhu trestu v původním trestním řízení, v tomto případě došlo k porušení zásady *ne bis in idem* vycházející z článku 40 odst. 5 Listiny.

Ústavní soud při výkladu o podmíněném propuštění postupuje ryze utilitaristicky, za důležité považuje využívat tento institut k motivaci pachatele k jeho polepšení, plnění si svých povinností a řádného chování. K předčasnému propuštění odsouzeného na svobodu má dojít, když je již účel trestu naplněn, tedy došlo-li k nápravě pachatele a další působení trestu už by bylo zbytečné a nedůvodné. Delší trvání trestu by bylo pro utilitaristické smýšlení neospravedlnitelné, neboť by se zde dalo uvažovat i o negativních následcích přesazení hranice účelu trestu, které by mohlo vést k demotivaci pachatele, ke zbytečně dlouhému odloučení pachatele od rodiny, společnosti či zaměstnání a tak dále, které by mohlo mít záporný vliv na jeho nápravu, což je utilitaristy nechtěné. Institut podmíněného propuštění v sobě zahrnuje ještě prvky, kterými je podporováno začlenění odsouzeného do společnosti i po jeho propuštění.<sup>101</sup> Navíc takto propuštěným osobám stále hrozí riziko nařízení výkonu zbytku trestu a to je odrazuje od recidivy a společnost je tak stále chráněná.

Propuštěné osoby jsou do jisté míry nadále omezeny na svých některých právech a současně jsou jim ukládány povinnosti (např. plnění závazků vzniklých z předchozí trestné činnosti), což můžeme chápat jako „doznívající“ trest, domnívám se, že tyto prvky se blíží spíše retribučním teoriím, jelikož je třeba si

---

<sup>101</sup> Odsouzený, který byl podmíněčně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, zpravidla musí docházet na probační a mediační službu, kde je mu poskytována podpora, jak v oblasti hledání zaměstnání, tak i v jiných sociálních oblastech, které jsou důležité pro jeho znovu začlenění do běžného života. Probační a mediační služba slouží i jako určitý dohled.

uvědomit, že převládající omezení předběžně propuštěného pachatele, není zcela nezasloužené, ale je to jistá kompenzace, za upuštění od vykonání celého trestu.

### **Shrnutí**

Institut podmíněného propuštění lze jednoznačně ospravedlnit v rámci utilitaristických teorií, s ohledem na tento výše uvedený judikát, kdy ve vyjádřeních Ústavního soudu k dané problematice převládají prvky ryze utilitaristické. Tato predikce byla podpořena i tím, že když krajský soud zamítl návrh na podmíněčné propuštění poměrně retributivním způsobem, Ústavní soud se k tomu vyjádřil negativně. Ospravedlnění podmíněného propuštění ryze retributivním způsobem nacházím v omezení práv a uložení povinností osobám po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, protože tato jsou ukládána přiměřeně k zásluze pachatele.

### **8.2 I. ÚS 3439/13 Započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu**

V tomto nálezu řeší Ústavní soud podanou stížnost, ve které se odsouzený domáhal zrušení rozhodnutí obecných soudů, kterými bylo nevyhověno jeho žádosti o podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Svoji stížnost dotyčný odůvodňoval tím, že obecné soudy nezapočetly do doby výkonu jeho trestu dobu, kdy sice žádal o rozhodnutí o přerušení trestu z důvodu vážné nemoci, ale ještě o něm nebylo rozhodnuto. Obecné soudy tedy započítaly do doby výkonu trestu odnětí svobody pouze dvě přerušení, o nichž však bylo řádně rozhodnuto. Ústavní soud tuto stížnost zamítl, protože neshledal, že by rozhodnutími obecných soudů byla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody stěžovatele.

V případě rozhodování obecných soudů o podmíněčném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, respektive v posouzení toho, zda byly splněny podmínky pro podmíněčné propuštění, ponechává Ústavní soud volnému uvážení

soudcům.<sup>102</sup> Z této skutečnosti pak vyplývá i individuální rozhodnutí soudce o započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu. Tyto rysy jsou typické pro utilitarismus, jelikož soudce při rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného posuzuje jednak, zda byla dodržena minimální doba pro podání návrhu na podmíněčné propuštění ale také, to co je pro ospravedlňující teorie důležité, zda je zde předpoklad řádného života odsouzeného po propuštění. Kdy v tomto případě hovoříme o určité nápravě trestaného a zajištění bezpečnosti společnosti po propuštění pachatele, která je významná pro ospravedlnění trestu z hlediska utilitarismu.

Zároveň v tomto nálezu Ústavní soud zdůrazňuje, že je sice nepřijatelné, aby se ve všech případech stala doba, kdy se odsouzený léčí z vážné nemoci mimo vězeňské zařízení, automaticky součástí výkonu trestu odnětí svobody, ale tyto případy by měly být posuzovány individuálně. Pro započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu by měla být pro soudce směrodatná závažnost nemoci odsouzeného a délka přerušení trestu. Zde se domnívám, že se opět výklad schyluje k utilitárnímu pohledu, protože lze dovodit, že zejména s ohledem na vážnost nemoci odsouzeného je vlastně zvažována účelnost trestu do budoucna a jeho přínos pro společnost. Velice vážná nemoc odsouzeného by mohla tedy zvýšit jeho šanci na zápočet doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu, protože lze předpokládat, že i při započtení bude účel trestu naplněn. Zbytečně dlouhé věznění odsouzeného, který má natolik vážné zdravotní problémy, které mu již nedovolují páchat trestnou činnost, nepřináší ve své podstatě ochranu společnosti, protože recidiva pachatele se nedá předpokládat a domnívám se, že v takovém případě už nelze zvažovat nápravu pachatele ani nějakou restituční funkci trestu a takovéto věznění by nebylo utilitární teorií ospravedlněno. Navíc i z ekonomického hlediska, vynakládání finančních prostředků společnosti na takového vězně, by nebylo příliš efektivní.

---

<sup>102</sup> Nález ÚS ČR, sp. zn. I. ÚS 3439/13.

Pro ryze retribuční teorie ospravedlnění trestu je, podle mého názoru, započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody zcela nemožné. Tomáš Sobek uvádí k retributivismu myšlenku: „*Kdybychom věděli, že zítra celou zeměkouli zničí drtivý dopad asteroidu, pak by trestání nemělo do budoucnosti žádné společenské užítky, přesto je za takových okolností podle retributivisty smysluplné abychom dnes potrestali všechny, kteří si to zaslouží.*“<sup>103</sup>

K této myšlence bych přirovnala, že i když je odsouzený natolik vážně nemocný, že není schopen dále páchat trestnou činnost a tím tedy přestává být pro společnost nebezpečný a tím jeho věznění přestává mít pro společnost přínos, v tuto chvíli bychom mohli uvažovat i nad zbytečně vynakládanými finančními zdroji na vězněnou osobu, retributivista vidí smysl v tom, aby i za těchto okolností pachatel vykonal adekvátní zasloužený trest. Vážná nemoc z pohledu retributivistů nehraje pro výkon trestu žádnou roli.

Další utilitární prvek v tomto judikátu lze spatřovat v negativním postoji Ústavního soudu k nadměrně dlouhému přerušení výkonu trestu odnětí svobody. V tomto případě stěžovatel pro přerušení nevykonával trest výkonu trestu odnětí svobody po dobu dvou let a osmi měsíců. Vzhledem k tomu, že odsouzený v této době fakticky nebyl ve věznici, nemohly na něj působit v takové míře funkce trestu preventivní, odstrašující, ochranná ani represivní. Za těchto okolností by započtením přerušení trestu v plném rozsahu neumožnilo naplnění účelu trestu a na tomto místě Ústavní soud zdůrazňuje, že mohlo dojít i k narušení dosavadní resocializace odsouzeného.

### **Shrnutí**

Započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody, z důvodu vážné nemoci, do doby výkonu trestu, lze obhájit zcela jistě ryze utilitaristicky, za předpokladu, že doba přerušení není příliš dlouhá a také s přihlédnutím k tomu, jak je nemoc odsouzeného závažná. Pro utilitaristy je důležité, aby uložený trest měl přínos

---

<sup>103</sup> SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011, s. 494.

pro společnost do budoucna, a tohoto by vězněním vážně nemocného člověka nemuselo být dosaženo. Započtení doby přerušení do výkonu trestu odnětí svobody by v tomto případě mohlo být vhodné a to hned z několika důvodů – nemoc je natolik vážná, že pachateli neumožňuje recidivu, jeho další věznění tedy nebude mít přínos pro společnost, jelikož přestává být nebezpečný, další věznění by mohlo být ekonomicky neefektivní a o nápravě pachatele se v takovém případě nelze příliš přesvědčit.

Naopak prvky ryze retributivní se v tomto judikátu neobjevují, domnívám se, že ospravedlnění započtení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody do doby výkonu trestu je z pohledu retributivisty zcela neakceptovatelné. Podle retributivistů by měl každý vykonat spravedlivý trest v takové podobě a v takové délce, v jaké mu byl uložen, a to protože si jej zasloužil, bez ohledu na to, zda bude mít do budoucna nějaký přínos nebo ne.

### **8.3 II. ÚS 2027/17 Zohlednění zájmu nezletilého dítěte při ukládání trestu**

V označeném nálezu se Ústavní soud vyjadřuje k otázce přihlédnutí k zájmům nezletilého dítěte při ukládání trestu. Stěžovatelem byl otec, který způsobil pod vlivem alkoholu autonehodu. Otec večer před jízdou požil velké množství alkoholu a následující den ráno spolu se dvěma dětmi a manželkou usedl do vozidla, které řídil. Na následky autonehody zemřela manželka a starší syn, otec a mladší syn nehodu přežili. Stěžovatel byl odsouzen okresním soudem za přečin usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1, odst. 3 a odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a za přečin ohrožení pod vlivem návykové látky ve smyslu § 274 odst. 1, odst. 2 písm. a) k úhrnnému trestu domácího vězení v délce dvou let a k zákazu řízení motorových vozidel na dobu sedmi let spolu s povinností nahradit způsobenou škodu. Před tím se však okresní soud zabýval otázkou, zda uložit pachateli nepodmíněný trest odnětí svobody.

Proti rozhodnutí okresního soudu se odvolal státní zástupce a krajský soud následně zrušil výrok a uložil stěžovateli nepodmíněný úhrnný trest odnětí svobody v délce čtyř let se zařazením do věznice s dozorem. K tomuto však ponechal trest zákazu řízení. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání k Nejvyššímu soudu, které odůvodňoval rozporem uloženého trestu s obecnými zásadami ukládání a přiměřenosti trestních sankcí. Dovolání Nejvyšší soud však odmítl, pro nenaplnění žádného z dovolacích důvodů v souladu s trestním řádem.

Ústavní stížnost odsouzeného následně směřovala proti usnesení Nejvyššího soudu ale zejména vůči rozsudku krajského soudu, což odůvodnil tím, že krajský soud se na rozdíl od okresního soudu nezabýval porovnáním míry škodlivosti jednání stěžovatele a vzhledem k tomu uložení přísnějšího trestu nedostatečně odůvodnil. Ústavní soud o stížnosti rozhodl tak, že usnesením Nejvyššího soudu a rozsudkem krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces a tato rozhodnutí tedy zrušil.<sup>104</sup>

Vzhledem k tomu, že ústavní stížnost odsouzeného je mířena proti usnesení Nejvyššího soudu a zejména pak proti rozhodnutí krajského soudu, není pro tento nálezh rozhodnutí okresního soudu příliš stěžejní. Přesto jsem se rozhodla jej zmínit, a to zejména pro porovnání ryze utilitárního přístupu právě okresního soudu v kontrastu s rozhodnutím krajského soudu, který podle mého názoru k věci přistoupil ryze v souladu s retribučním přístupem.

Okresní soud, předtím než zaujal konečné rozhodnutí, konstatoval, že jednání, kterého se pachatel dopustil je natolik závažné, že za běžných okolností a v obdobných případech se ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody. Zde je viditelný prvek ryze retribuční, za spáchaný trestný čin by měl být uložen spravedlivý trest, spočívající v uložení stejného druhu trestu osobám, které spáchaly obdobný trestný čin. Okresní soud se však při konečném rozhodnutí

---

<sup>104</sup> Nález ÚS ČR, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

od retribučního myšlení odklonil k utilitárnímu a vzal v úvahu polehčující okolnosti daného případu. Jednak oceňoval doznání pachatele, projev upřímné lítosti po dobu řízení, jeho kladné hodnocení starostou obce, kde s manželkou spolu s dětmi žili, kladné hodnocení vedoucí učitelky v mateřské škole a pozitivní hodnocení zaměstnavatele. Za stěžovatele se také velmi silně postavili rodiče jeho zesnulé manželky, kteří v současné době pečovali o jeho mladšího syna. Důležitou roli při rozhodnutí hrála i skutečnost silné fixace mladšího syna na otce po autonehodě. Okresní soud tedy postupoval tak, že poměřoval míru škodlivosti jednání odsouzeného a tedy velikost přínosu jeho uvěznění pro společnost naproti míře způsobené újmy, jeho uvězněním, pozůstalým, zejména pak jeho nezletilému synovi, který přišel při tragické autonehodě o matku a staršího bratra a uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody by přišel na určitou dobu i o otce. Okresní soud tak došel k závěru, že újma způsobená zejména nezletilému dítěti by byla podstatně větší než přínos pro společnost a přiklonil se tak k trestu domácího vězení spolu se zákazem řízení motorových vozidel, čímž se dá říci, že se kompenzovalo bezpečí společnosti a zároveň bylo uložení trestu domácího vězení otci v zájmu nezletilého dítěte. Domnívám se, že okresní soud postupoval při ukládání trestu ryze utilitaristicky, konkrétně v souladu s utilitarismem činu.

Oproti okresnímu soudu se krajský soud při rozhodování o odvolání státního zástupce zaměřil zejména na míru škodlivosti činu pachatele a vzhledem k této míře pak na uložení spravedlivého trestu. Jako ryze retribuční prvek vnímám odůvodnění uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody v délce čtyř let tím, že podle krajského soudu, jednání obžalovaného dosahovalo takového stupně škodlivosti, že jej nelze kompenzovat polehčujícími okolnostmi a přihlížet při ukládání trestu k újmě, která tím bude způsobena rodinným příslušníkům. Jedině pachatel je zodpovědný za čin s fatálními následky smrti dvou osob, který spáchal a trest je třeba uložit souměrně co do druhu trestu a zavinění pachatele. Trest domácího vězení, uložený v první instanci obžalovanému, označil krajský



soud za neadekvátní. Krajský soud tedy zvážil závažnost činu a za něj bez dalšího uložil trest, v souladu s ryze retribučním prvkem.

S tímto retribučním postupem se ve svém usnesení ztotožnil i Nejvyšší soud, který se vyjadřoval ke stížnosti odsouzeného na nedodržení zásad pro ukládání trestních sankcí krajským soudem. Nejvyšší soud však konstatoval, že zásada přiměřenosti byla splněna tím, že ji bylo možné předvídat, respektive v obdobných případech se obvykle takový druh a výměra trestu ukládá. Ryze retribučním prvkem pak shledávám vyjádření, že nepodmíněný trest odnětí svobody je vzhledem k zaviněnému selhání pachatele v souladu se zásadou přiměřenosti a v tom případě je podle zákona spravedlivě uložen. Po podání ústavní stížnosti odsouzeným, pak Nejvyšší soud jasně označil za primární hledisko k uložení trestu, povahu a závažnost spáchaného trestu, přičemž opět zůstává na straně retributivistů.

Ústavní soud se však ve svém nálezu s ryze retribučními závěry krajského soudu a Nejvyššího soudu neztotožnil a zejména pak kritizoval stručné odůvodnění zpřísnění trestu pachateli pouze mírou škodlivosti činu. Zejména pak Ústavní soud upozornil na nutnost zvážení a odůvodnění, proč polehčující okolnosti nepřevážily škodlivost činu pachatele, což je prvkem ryze utilitárním a kladné hodnocení pak dopadá spíše na závěry okresního soudu, který rozhodoval v první instanci a všechny polehčující okolnosti ve svém rozhodnutí zvážil. Ústavní soud též upozornil na skutečnost, že k naplnění účelu trestu došlo již samotnou izolací pachatele, již bylo docíleno zákazem řízení motorových vozidel. Pachatel se už tím stal pro společnost neškodným a z utilitaristického pohledu pak odnětí svobody přestává mít smysl. Podle Ústavního soudu bylo v tomto případě naprosto nezbytné zhodnocení rodinných poměrů pachatele a zvážení, zda zájem dítěte převáží nad zájmem společnosti a pokud nepřeváží – je nutné tuto skutečnost řádně odůvodnit. Vzhledem k tomu, že nezletilému zůstal z rodičů pouze otec, zhodnotil zájem dítěte Ústavní soud jako hodně vysoký a v rozsudku krajského soudu mělo být zřetelně vysvětleno, z jakého důvodu jdou zájmy dítěte,

při ukládání trestu otci, do pozadí. Porovnávání zájmu společnosti na potrestání pachatele je typickým rysem utilitarismu.

### **Shrnutí**

V uvedeném nálezu Ústavního soudu se jednalo o otázku, zda je vhodné přihlídnout k zájmům nezletilého dítěte, při ukládání trestu otci, který způsobil autonehodu pod vlivem alkoholu, která měla za následek smrt matky nezletilého a jeho staršího bratra. Okresní soud zastával názor ryze utilitaristický, když přihlédl k polehčujícím okolnostem, zejména pak zvážil nejlepší zájem nezletilého dítěte, který podle jeho odůvodnění převažoval nad zájmem společnosti. S tímto závěrem se pak ztotožňoval i Ústavní soud, který naopak kritizoval krajský soud, jdoucí cestou ryze retribuční. Krajský soud se ve svém rozhodnutí zabýval zejména škodlivostí činu a odpovědností pachatele za tento čin a následně pak jeho adekvátním potrestáním. Jelikož však krajský soud podle nálezu Ústavního soudu dostatečně neodůvodnil přiměřenost uloženého trestu, nelze trest považovat podle retributivistů za ospravedlněný.

### **8.4 II. ÚS 4022/18 Kumulace výkonu trestů odnětí svobody a rozhodování podle § 86 odst. 1 TrZ**

V tomto nálezu se Ústavní soud ČR vyjadřoval ke stížnosti odsouzeného, který byl opakovaně odsuzován k podmíněnému trestu odnětí svobody za trestné činy související s jeho drogovou závislostí. Stěžovatel byl celkem dvakrát odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody, až po třetí byl odsouzen nepodmíněně. Následně příslušný okresní soud postupně rozhodl o výkonu dvou předchozích trestů a nepodmíněný trest odnětí svobody se vyšplhal na 6, 5 roku ve věznicí. Tato doba se stěžovateli zdála vzhledem k jeho trestné činnosti vycházející zejména z jeho drogové závislosti nepřiměřeně vysoká a tak navrhl okresnímu soudu výjimečnou možnost ponechání v platnosti podmíněné odsouzení

s dohledem za přísnějších podmínek v souladu s § 86 odst. 1 Trz. Okresní soud však tomuto nevyhověl a jeho usnesení potvrdil i krajský soud.<sup>105</sup>

Podmíněné ukládání trestů má působit zřejmě pouze jako odrazení pachatele od páčání další trestné činnosti, domnívám se, že se jedná o institut přijatelný zejména pro utilitaristy, kteří ospravedlňují potrestání mimo jiné tím, že pachatel bude odstraněn a tím bude podpořeno bezpečí společnosti.

Podmíněným trestem odnětí svobody by pachatel měl být motivován k řádnému vedení života, pod pohrůzkou, pokud tomu tak nebude, jeho uvězněním. Sám pachatel ve stížnosti doznává, že ukládání podmíněných trestů bral na lehkou váhu, až faktické uvěznění na něj začalo mít pozitivní vliv. Na tomto místě Ústavní soud zvažuje, zda by nebylo lepší variantou uložení pachateli ihned na počátku trest, který by byl individualizován k jeho potřebám nápravy a lépe by reflektoval jeho trestnou činnost spojenou s drogovou závislostí. Tyto poznatky jsou typickými prvky ryze retribučními, kdy tento směr ospravedlňuje trest, který je spravedlivý a odpovídající trestné činnosti.

Zároveň ale Ústavní soud kritizuje uložení všech dosud nevykonaných trestů a tím zapříčiněnou nepřiměřenou délku nepodmíněného trestu odnětí svobody, když vyslovuje obavu o to, že na pachatele takto dlouhý nepřiměřený trest nebude mít z hlediska jeho nápravy a morálního prozření pozitivní vliv ale naopak. Zde se vyskytuje prvek ryze utilitaristický, kladoucí důraz na nápravu pachatele do budoucna a jeho uvědomění si, že činil něco špatného. Ústavní soud také upozorňuje, že by neměly obecné soudy zohledňovat při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody předchozí tresty, které nebyly vykonány, jelikož na nápravu pachatele má vliv výsledná délka trestu nepodmíněného a měla by být snaha o délku adekvátní, aby trest nevedl k demotivaci pachatele. Tyto poznatky se opět příklání k utilitárním teoriím, pro retributivisty jsou nepřijatelné už v momentě, kdy hovoříme o uložení trestu, který nebyl předtím vykonán. Pro retributivisty je

---

<sup>105</sup> Nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 4022/18.

dost zásadní, aby za každý trestný čin byl zločinec řádně a za každou cenu potrestán, bez ohledu na přínos nebo naopak škodlivost v budoucnu.

V tomto konkrétním případě došel Ústavní soud k závěru, že vzhledem k závažnosti trestné činnosti, je délka 6,5 roku nepodmíněného trestu odnětí svobody, ve které jsou kumulovány dříve uložené, ale nevykonané podmíněné tresty, nepřiměřená.

Ryze utilitární rysy jsou zřetelné v ohledu Ústavního soudu na efektivnost přeměny podmíněného trestu stěžovatele na jeho nepodmíněný výkon, kdy poukazuje na to, že není nezbytně nutné, i když se to nabízí, u podmíněného trestu nařizovat jeho výkon ale jevílo by se jako efektivnější stanovit přísnější omezení pachatele a povinnosti směřující ho k řádnému způsobu života a ty by se daly dodržovat i následně při výkonu trestu odnětí svobody nepodmíněně a nekumulovala by se tak délka trestu odnětí svobody. Zde navrhuje Ústavní soud jako vhodnější uložení povinnosti léčení závislosti, zákaz užívání omamných a psychotropních látek, a zda směřuje pachatel k řádnému vedení života, by se dalo kontrolovat jeho průběžným testováním. Trest adekvátní k trestnému činu je prvkem retribučním, v tomto případě můžeme hovořit ale i o prvku utilitarismu, když takový trest by vedl spíše k nápravě pachatele do budoucna a byl by efektivní, vzhledem k dostupnosti omamných látek ve věznici.

### **Shrnutí**

Dalo by se říci, že obecné soudy se při rozhodování o návrhu stěžovatele na využití výjimečné možnosti ponechání v platnosti podmíněné odsouzení s dohledem za přísnějších podmínek v souladu s § 86 odst. 1 Trz, uchýlily k utilitarismu pravidel, jelikož rozhodly podle zavedené rozhodovací praxe, bez ohledu na individuální případ stěžovatele, když mu přeměna dvou podmíněných trestů způsobila nepřiměřeně dlouhý nepodmíněný trest odnětí svobody. Názory Ústavního soudu v tomto případě vykazovaly rysy utilitarismu, když kladl důraz

na uložení trestu takovým způsobem, aby směřoval k nápravě pachatele, tedy Ústavní soud se přikláněl k využití právě § 86 odst. 1 Trz, s ohledem na to, že by bylo efektivnější zpřísnit omezení a stanovit povinnosti v rámci podmíněných trestů, směřující pachatele k vedení řádného života, nikoliv přeměňovat podmíněné tresty na jejich výkon a prodloužit tak nepodmíněný trest odnětí svobody, který může mít na odsouzeného demotivační vliv. Nehledě na to, že stanovení omezení a povinností stěžovateli by mohlo být vykonáváno i současně s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Zároveň se ale ve vyjádření Ústavního soudu projevily prvky ryze retribuční a to v požadavku na individualizovaný trest vzhledem ke stěžovatelově trestné činnosti. Retributivisté si zakládají na spravedlivém, zaslouženém a adekvátním trestu, co do jeho druhu a sankce.

Problematikou tohoto judikátu byla zejména kumulace podmíněných trestů, které byly přeměněny na dlouhý nepodmíněný trest. Domnívám se, že retributivisté nejsou příznivci podmíněného trestu, vzhledem k názoru, že trest pokud si jej někdo zaslouží, musí být za každou cenu vykonán. Podmíněný trest se však vyznačuje odstrašením a odrazením pachatele od páčání další činnosti, což splňuje myšlenky utilitarismu. Avšak s následnou kumulací podmíněných trestů při jejich přeměně na výkon, už se utilitaristé moc neztotožňují, vzhledem k možné demotivaci odsouzeného a tím sníženým užitekem do budoucnosti.

## **Závěr**

Cílem diplomové práce bylo zaměřeni se na účel trestání z hlediska teorií ospravedlňujících trest. Nejdříve byl vymezen pojem trestu a jeho funkce a odlišen tak od institutů s obdobnými charakterovými rysy, které však nejsou trestem z pohledu trestních teorií. Tento krok byl nezbytný k pochopení dalších částí práce. Na základě provedené analýzy odborné literatury byly podrobně rozebrány základní teoretické směry ospravedlňující trestání. Jedná se o konsekvencialismus a retributivismus. Pod tyto hlavní směry lze podřadit spousty teorií, které však vždy vychází ze základní myšlenky těchto nadřazených odvětví. S vývojem společnosti pak vznikají stále nové, drobně se odlišující teorie. Základní myšlenkou konsekvencialismu je trest ospravedlnit, pokud bude mít společenský přínos do budoucna. Oproti tomuto zastáncům retributivismu k ospravedlnění trestu postačí, když je uložen pachateli, který si jej zasloužil. U konsekvencialismu byla pozornost věnována zejména utilitaristickým teoriím, jako nejznámějším v tomto směru.

Oba teoretické směry přináší výhody a také nevýhody. U utilitarismu považuji za velice kladné, že trest ospravedlňuje za uvážení spousty faktorů, které mají zajistit požadovaný přínos pro společnost. Takto nastavený trest však nemá přínos pouze pro společnost, ale jako velké pozitivum vnímám i přínos, pro samotného pachatele. Uložení trestu, který je ospravedlněn podle utilitaristických teorií, má vést, mimo jiné k nápravě pachatele či k jeho odstrašení. Domnívám se, že pokud by byl tento účel trestu naplněn, znamenalo by to pro pachatele jistě lepší život do budoucna. Za největší nevýhodu utilitarismu pokládám možnost, v některých případech, ospravedlnění potrestání nevinného, když nad jemu způsobenou újmu výrazně převyšuje zájem společnosti. Samozřejmě nastanou případy, ve kterých je nezbytné k tomuto kroku přistoupit.

Retributivismus potrestání nevinného nepřipouští, avšak po podrobné analýze této teorie se domnívám, že je velice úzce zaměřena, když k ospravedlnění trestu

postačí zásluha. Podle mého názoru, kdyby se soudy při ukládání trestu řídili pouze zásluhou, mohlo by to pro společnost znamenat spíše ztráty. Řekněme, že každé uložení trestu představuje v podstatě pro společnost náklady v různé podobě, nabízí se pak otázka, zda je dostačující jako protihodnota k vynaloženým nákladům spravedlivý a zasloužený trest.

Součástí této práce bylo také zamyšlení se nad efektivitou trestání, jak lze z výše uvedeného dovodit. Efektivitou trestání se při ospravedlnění trestu zabývají převážně utilitaristé. Při posuzování efektivity trestání je nezbytné kombinovat pohled ekonomický i právní. Pro společnost je zajisté důležité, aby se trestalo efektivně, to znamená s minimem újmy a současně maximem přínosu. Domnívám se však, že při ospravedlnění trestu je nezbytné vedle efektivity zvážit i morální a sociální hledisko.

Na základě seznámení se s teoriemi ospravedlňujícími trestání bylo dosaženo dalšího cíle diplomové práce. Za využití poznatků byla provedena analýza vybraných judikátů Ústavního soudu ČR, které se týkají problematiky účelu trestu a bylo na nich poukázáno na rysy ryze retribuční, ryze utilitaristické a jak se promítají tyto dva základní směry ospravedlňující trestání v rozhodovací praxi soudů. Výsledkem byl poznatek, že ani jedna z myšlenkových teorií neobstojí čistě samostatně, ale v rozhodování o uložení trestu tak, aby byl co možná nejspravedlivější, se promítnou rysy z obou teoretických směrů. Metodou komparace jsem na těchto konkrétních judikátech poukázala i na přípustnost ospravedlnění rozhodnutí z pohledu utilitarismu, a jak by to případně mohlo být podle retributivismu.

Problematika účelu trestu je velice složitá. Při vytváření trestních zákonů a následně i při ukládání trestů je třeba brát v úvahu spoustu okolností, aby byl uložen spravedlivý trest. I přesto je takto uložený trest pro určitou skupinu ospravedlněn a pro jinou ho ospravedlnit nelze. Soustavně s vývojem společnosti je tedy nezbytné upravovat a stále se zabývat otázkou účelu trestání.

## Zdroje

### Monografie

BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 299. ISBN-13 978-0-511-38833-0.

BRAITHWAITE, John, PETTIT, Philip. *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, 2002. s. 229. ISBN 0-19-824056-2.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. s. 427. ISBN 80-86019-96-9.

HART, H. L. A. *Punishment and Responsibility: essays in the philosophy of law*. 2. vyd. Oxford University Press, 2008. s. 275. ISBN 9780199534777.

HONDERICH, Ted. *Punishment. The Supposed Justification*. Londýn: Penguin Books, 1976. s. 256. ISBN 0-14-055-096-8.

INCIARDI, James A., Michal HOUBA a Vladimír DRÁBEK. *Trestní spravedlnost: ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 823. ISBN 80-85605-30-9.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor Zdeněk Karabec*. 2003. s. 143. ISBN 8073380218.

KRATOCHVÍL, Vladimír, a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. C. H. Beck, 2012. s. 968. ISBN 978-80-7179-082-2.

LACEY, N. *State Punishment: Political Principles and Community Values*. London: Routledge, 1994. s. 222. ISBN 9780415001717.

LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: Knihovnička LexisNexis, 2007. s. 114. ISBN 978-80-86920-24-5.



MANKIWI, N. Gregory, *Principles of Economics*. 6 edition. USA: South-Western, Cengage Learning, 2012, 2009. s. 890. ISBN 978-0-538-45305-9.

MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 75. ISBN 802101248x.

MICELI, T. J. *The Economic Approach to Law*. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. 402. ISBN 0-8047-4655-9.

SINGER, Peter. *Practical Ethics*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. s. 395. ISBN 0-521-433363-0.

SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. s. 624. ISBN 978-80-87439-03-6.

## **Elektronické zdroje**

DOLINKO, D. *Retributivism, Consequentialism, and the Intrinsic Goodness of Punishment*. In: *Law and Philosophy*. [online]. 1997. roč. 16, č. 5, s. 507-528. [cit. 28. 10. 2020]. Dostupné z:

[https://www.jstor.org/stable/3505018?seq=12#metadata\\_info\\_tab\\_contents](https://www.jstor.org/stable/3505018?seq=12#metadata_info_tab_contents).

DUFF, R. A. *Punishment, Communication, and Community*. [online]. New York: Oxford University Press, 2003. s. 245. [cit. 30. 9. 2020]. Dostupné z:

<https://www.questia.com/read/78934438/punishment-communication-and-community>.

GOLDMAN, A. H. *The Paradox of Punishment*. In *Philosophy and Public Affairs*, [online] vol. 9. No. 1, 1979. pp. 42 – 58. [cit. 29. 10. 2020]. Dostupné z:

[https://www.jstor.org/stable/2264866?seq=1#metadata\\_info\\_tab\\_contents](https://www.jstor.org/stable/2264866?seq=1#metadata_info_tab_contents).

MULGAN, T. *Understanding Utilitarianism*. [online]. Stockfield: Routledge, 2014. s. 194. [cit. 26. 10. 2020]. Dostupné z: <https://eds-b-ebshost-com.ezproxy.muni.cz/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fOTI0Mjg5X19BTg2?sid=d8bbd6c8-3a85-43e0-bc81>.

PHILLIPSON, Nicholas. *The Scottish Enlightenment*. In: R. Porter and M. Teich (Eds.), *The Enlightenment in National Context*, [online]. 1981. pp 19 – 40. [cit. 26. 10. 2020] Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/enlightenment-in-national-context/scottish>.

RAWLS, John. *Two Concepts of Rules*. In: *The Philosophical Review*, [online]. vol. 64, No. 1, 1955. pp 3 – 32. [cit. 27. 8. 2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2182230?origin=JSTOR-pdf&seq=1>.

## **Internetové zdroje**

Dictionary. *Cambridge Dictionary* [online]. Cambridge University Press, © 2020. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.

## **Judikatura Ústavního soudu ČR**

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 5. 2011, sp. zn. III. ÚS 1735/10. Ústavní soud [online]. [cit. 18. 10. 2020]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-1735-10>.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. i. ÚS 3439/13. Ústavní soud [online]. [cit. 18. 10. 2020]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-3439-13>.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17. Ústavní soud [online]. [cit. 18. 10. 2020]. Dostupné z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user\\_upload/Tiskova\\_mluvci/Publikovane\\_nalez\\_y/2017/II. US\\_2027\\_17\\_an.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalez_y/2017/II._US_2027_17_an.pdf).

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. II. ÚS 4022/18. Ústavní soud [online]. [cit. 18. 10. 2020]. Dostupné z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user\\_upload/Tiskova\\_mluvci/Publikovane\\_nalez\\_y/2019/II. US\\_4022\\_18.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalez_y/2019/II. US_4022_18.pdf)

## **Právní předpisy**

ČESKÁ REPUBLIKA. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18. 10. 2020].

ČESKÁ REPUBLIKA. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18. 10. 2020].

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18. 10. 2020].

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18. 10. 2020].

